

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI (5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER*

Senem GÖNENÇ**

ÖZ

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından Bosna ve Hersek eyaletlerinin geçici olarak işgal edildiği ve bu eyaletlerde Sultan'ın hükümrancılığının teyit edildiği Berlin Antlaşması'nda (1878) ve 21 Nisan 1879 tarihli Dersaadet Mukavelenamesi'nde kesin olarak belirtilmişti. Buna rağmen Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna ve Hersek eyaletlerini ilhak ettiğini ilan etmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu hamlesi, Balkanlar'da statükonun korunmasına yönelik 1897 yılında Rusya'yla birlikte aldıkları karar ile Münzsteg (1903) kararlarına da aykırı bir hamleydi. Dolayısıyla bu hamle Osmanlı Devleti ile yapılmış bir antlaşmayı bozması kadar Avrupa statükosunu da bozarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun başta Rusya olmak üzere Berlin Antlaşması'na imza atan devletleri karşısına alması anlamına gelmekteydi. Bu makalede Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek eyaletlerini neden ilhak ettiği, ilhak kararının başta Babıali olmak üzere diğer hükümetlerce nasıl karşılandığı ve sonuçlarının neler olduğu sorularına yanıtlar aranmıştır. Çalışma daha ziyade düvel-i muazzama arasındaki ilişkiler bağlamında ele alınan bu meseleyi Osmanlı arşiv evrakı üzerinden bilhassa Osmanlı hükümetine olan yansımaları bakımından ele almasıyla özgünlük ve önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avusturya-Macaristan, Osmanlı, Bosna, İlhak, Aehrenthal

* Bu makale saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Mustafa AYDIN'ın danışmanlığında gerçekleştirilen *Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu İlişkileri (1908-1914) ve Ders Kitaplarına Yansımaları* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, İstanbul, ORCID: orcid.org/0000-0002-3267-7580, E-posta: senem.gonenc@iuc.edu.tr

SENEM GÖNENÇ

**THE AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRE'S ANNEXATION OF
BOSNIA-HERZEGOVINA (OCTOBER 5, 1908) AND FOLLOWING
DEVELOPMENTS**

ABSTRACT

It was definitely stated in the Treaty of Berlin (1878) and in the Convention of Istanbul dated April 21, 1879 that the provinces of Bosnia and Herzegovina were temporarily occupied by the Austro-Hungarian Empire and the rights of sovereignty of the Sultan over the provinces of Bosnia and Herzegovina weren't effected by the occupation. Despite this, the Austro-Hungarian Empire declared on October 5, 1908 that it annexed the provinces of Bosnia and Herzegovina. The annexation of Bosnia and Herzegovina was an act contrary to the decision taken by the Austro-Hungarian Empire with Russia in 1897 to protect the status quo in the Balkans and the decisions of Müritzsteg (1903). Therefore, with this act, the Austro-Hungarian Empire disrupted the treaty with the Ottoman Empire as well as the European status quo and opposed the states that signed the Treaty of Berlin, particularly Russia. In this article, answers were sought to the questions of why the Austro-Hungarian Empire annexed Bosnia and Herzegovina, how the annexation was reacted by other governments, especially the Sublime Porte, what the consequences of the annexation were. The study is original and important because it deals with this issue which is addressed mostly in point of relations between the great powers, in terms of its reflections on the Ottoman government through Ottoman archive documents.

Keywords: Austria-Hungary, Ottoman, Bosnia, Annexation, Aehrenthal

EXTENDED ABSTRACT

On April 24, 1877, Russia declared a war on the Ottoman Empire and ended this war with the Treaty of San Stefano (Yeşilköy) signed on March 3, 1878. The European states, especially Austria and England, were opposed to Russia's desire to settle the Eastern issue only in line with its interests, without considering the balance between them. In the end, a congress was held in Berlin on June 13, 1878, to make some changes by reconsidering the Treaty of San Stefano, and after a month-long congress, the Treaty of Berlin was signed (July 13, 1878). With the 25th article of the treaty, the Austro-Hungarian Empire was given the right to occupy and administer Bosnia and Herzegovina and to maintain military forces, and build commercial and military roads in the New Pazar Sanjak. Negotiations for the construction of these roads were left to Austria-Hungary and the Ottoman Empire. With the occupation launched on 29 July, the relations between Austria-Hungary and

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

the Ottoman Empire were severely damaged. However, relations normalized with the Istanbul Convention signed on April 21, 1879. On the other hand, the expansion of the Austro-Hungarian Empire, which held the authority to administer Bosnia-Herzegovina, could not be digested by Serbia, which had ambitions on the region, and this played a role in the increase of hostility between the two countries. However, on April 29, 1897, it was declared that the two states decided to preserve the status quo in the note sent to the Balkan governments by the states of Russia and Austria. The collapse of the Ottoman Empire, unable to withstand a heavy blow such as the loss of Macedonia, would have precipitated war between the Balkan states and possibly a European war. The efforts of Austria-Hungary and Russia to revive the Ottoman Empire were first and foremost a precaution against this danger. Likewise, the Mürzsteg Program (1903) was the result of the pacifist policy of the Austro-Hungarian Foreign Minister Goluchowski (1895-1906), who was aware of the necessity of maintaining the status quo in the Balkans for the existence of the Dual Monarchy. However, the defeat of Russia in the Russo-Japanese War of 1904-1905 caused Russia to turn its attention back to the Straits and the Balkans and to want to play a more active role in the spheres of influence in the Balkans. On January 27, 1908, the Minister of Foreign Affairs of the Austro-Hungarian Empire, Aehrenthal (1906-1912), made a move on the interests of Austria-Hungary by mentioning the Sandzak railway project in the Hungarian Delegation Assembly while the goodwill of the Russians was continuing. He based this railway project between the Bosnian terminal in Uvac and the Turkish terminal near Mitrovica on article 25 of the Berlin Treaty. According to Russia, which saw its position in the Balkans under threat, obtaining a railway concession from the Ottoman countries would disrupt the status quo in favor of Austria, and this attempt was not in line with the 1897 agreement and the Mürzsteg decisions (1903). This attempt caused a panic among the states and especially in Russia. Articles were published in the newspapers that the unity between the states was broken and there was a danger of war. This project did not materialize. However, towards the end of the same year, on October 5, 1908, the Austro-Hungarian Empire announced that it annexed Bosnia-Herzegovina this time, and made another attempt that would upset the balances. This annexation was an attempt contrary to international law and treaties. Because it had been clearly stated in the Berlin Treaty (1878) and the Istanbul Convention (1879) that the occupation of Bosnia and Herzegovina was temporary and the Sultan's sovereignty had been confirmed in these provinces. Naturally, the Ottoman government declared that it did not participate in the opinion of the Austro-Hungarian Empire unless an agreement was reached with the other

signatory states and protested the violation of the said agreements. In the face of the developments, the Ottoman government appealed to Britain, which it thought helped them the most, for advice. As Britain thought that the annexation of Bosnia and Herzegovina was with the encouragement of the German government, it followed an anti-Austro-Hungarian policy in order to weaken the central powers. Therefore, Britain did its best to complicate the negotiations between the Porte and the Austrian government and advised the Porte to follow an anti-Austro-Hungarian policy. Likewise, Russia, which did not want to show its weakness to the Slavs in the current situation, tried to do its best to make this attempt of Austria fruitless. It demanded that the issue be handled at a conference, and that the Black Sea coast be subject to a special situation in response to the annexation, that the straits were closed to the states that were not directly related to the Black Sea. However, after the outbreak of the Bosnian crisis, events did not go as the Minister of Foreign Affairs of Russia, Izvolski (1906-1910) expected. Russia's relations with the Austro-Hungarian Empire had become worse than ever. After the annexation, Germany declared that it would continue to preserve its alliance with Austria. Like Germany, which was a member of the alliance, Italy was informed about the planned annexation and approved it in principle. However, this harsh policy of Austria had been a factor in Italy's further distance from the Triple Alliance, alarming Italy that it may take action to take back Venice by force when necessary. The annexation caused the governments of Serbia and Montenegro, who thought that the deterioration of the status quo in the Balkans would endanger their future rights, to begin preparations for war against the Austria-Hungary Empire. However, even though the great powers revealed that what the Austro-Hungarian Empire did was against the Berlin Treaty, they were in favor of solving the problem with financial compensation, without causing war, in return for the violated rights of the Ottoman Empire. The Austro-Hungarian Empire considered it sufficient to renounce some of its rights in the New Pazar Sanjak as compensation for the annexation. It refused to give any other compensation for a while. But it was in the Austrian government's interest to reach an agreement with the Ottoman government as soon as possible. Because it was necessary to put an end to the Ottoman boycott, which seriously damaged its trade in the East, and to prevent some incidents that could be caused by the Balkan governments. The agreement to pay financial compensation to the Ottoman Empire was signed on February 26, 1909. Then, it was announced to all provinces that there was no need to continue the boycott of Austro-Hungarian goods. It had been reported that necessary measures were allowed to be taken if there were those who try to prevent the export and transportation of Austrian goods coming after that.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

According to the 5th article of the protocol, the Austro-Hungarian government paid 2.5 million Ottoman liras as compensation for the annexation. However, after the annexation of Bosnia and Herzegovina, another problem between the Ottoman and Austro-Hungarian governments was the conflict about the Ottoman-Austrian border. The problems that were seen to had been experienced before the annexation continued in the years after the annexation event, due to the border encroachments of the Austrians in order to have more land in their favor. As a result, although the annexation crisis did not result in a war at that time, it took its place in history as a direct or indirect cause of future wars and, other territorial losses of the Ottoman Empire.

Giriş

1859'da Avusturya'nın Fransa karşısındaki yenilgileri İtalyan birliğinin gerçekleşmesine yol açarken Avusturya, İtalya'daki topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir (Lombardia ve Sardinia). 1866'da Avusturya'nın Prusya'ya karşı giriştiği savaşı sonuçlandıran Sadowa/Königgrätz hezimetini ise Avusturya'nın Alman ülkeleri üzerindeki etkisini ortadan kaldırmıştır.¹ 1867'de imparatorluk; "Avusturya-Macaristan" şeklinde, Macaristan'ın eşit haklara sahip ve iç idaresinde tamamen serbest bir krallık olarak devletin yarısını teşkil ettiği, Avusturya İmparatoru'nun aynı zamanda Macaristan Kralı olduğu dualizm esasını üzerine yeniden düzenlenmiştir.² Neticede Alman, Çek, Slovak, İtalyan, Rumen, Sırp, Hırvat, Sloven, Macar, Polonyalı ve Ukraynalıların (Rutenlerin) aralarında olduğu çeşitli ulusları kapsayan bir Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ortaya çıkmıştır.³

Avusturya'nın; İtalya Krallığı'nın (1861) ve Alman İmparatorluğu'nun (1871) kuruluşundan sonra Avrupa'nın güney ve batısına

¹ Kemal Beydilli, "Avusturya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, 1991, s. 176.

² *Avusturya Macaristan Hükümeti ve Ordusu*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1914, s. 3; Fahri Çeliker, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi. Askerî Tarih Bülteni Eki [İkinci Viyana Kuşatmasının 300. Yılı Dolayısıyla]*, Gnkur, Ankara 1983, s. 14; Beydilli, *a.g.m.*, s. 176; Edhem Eldem, "Birlikte Yükselen ve Çöken İmparatorluklar: Habsburglar ve Osmanlıların Ortak Kaderi", *Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk*, (ed.) B. Öztuncay, Mas, İstanbul 2006, s. 119.

³ Çeliker, *a.g.e.*, s. 14-15.

doğru uzanması neredeyse imkânsız hâle geldiğinden İkili Monarşi sadece güneydoğuya, yani 1870’li yıllardan itibaren önde gelen devlet adamlarının işaret ettikleri gibi coğrafi şartların gösterdiği yöne (Drang nach Osten) doğru topraklarını ve gücünü genişletebilirdi. Bu durum ise İkili Monarşi’nin Güneydoğu Avrupa’daki büyük rakibi olan Rusya’nın muhalefetine hesaba katmak zorunda olduğu anlamına gelmekteydi.⁴

Bosna ve Hersek, İkili Monarşi’nin güney sınırının güvende tutulması için oldukça önemliydi. Mamafih Bosna ve Hersek’e yönelik bir Avusturya müdahalesi hem Bosna ve Hersek’teki hem Avusturya’daki hem de Osmanlı Devleti’ndeki Sırp’ların hareketlenmelerine ve Rus etkisinin yayılmasına, hatta daha önce Grek projesinde öngörüldüğü gibi Avusturya’nın güneyinde Rus uydusu küçük devletçikler oluşmasına yol açabilirdi. Bu nedenle Avusturya açısından Balkanlar’da Osmanlı hâkimiyetinin devamı en iyi seçenek olduğu gibi Bosna ve Hersek’te de Avusturya ya da Osmanlı egemenliğinden başka bir seçenek uygun görülmemiştir.⁵

Avusturya açısından bakıldığında Rusya’nın desteğine sahip olsunlar ya da olmasınlar Yunan, Slav veya Rumen ulusal hareketlerine karşı koymak için güç kullanmak hiçbir zaman doğru bir tercih olamazdı. Her şeyden önce İkili Monarşi’nin askerî zayıflığı ile Slav ve Rumen nüfusun büyüklüğü böyle bir teşebbüsü oldukça tehlikeli hâle getirebilirdi. Keza böyle bir teşebbüs Balkanlar’ın gayrimüslim halklarını, Rusya’nın kollarına iterek Avusturya’nın en çok korktuğu birlikteliğin ortaya çıkmasına yol açabilirdi.⁶ Nitekim Avusturya; Hırvatistan ve Dalmaçya’da sahip olduğu dar kıyı şeridini emniyete almak için topraklarını genişletmeyi düşünürken Sırbistan’ın ve arkasındaki güç olarak Rusya’nın bu bölgedeki emellerinden çekinmekteydi.⁷

---

⁴ Alfred Francis Pribram, *Austrian Foreign Policy, 1908-18*, Georg Allen & Unwin, London 1923, s. 22; Mahmud Muhtar, *Maziye Bir Nazar Berlin Andlaşmasından Harb-i Umûmiye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri*, (ed.) Erol Kılınc, Ötüken, İstanbul 1999, s. 106.

⁵ F. R. Bridge, *From Sadowa to Sarajevo: The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866-1914*, Routledge & Kegan Paul, London and Boston 1972, s. 2; Öner Buçukçu, *1908-1913 Osmanlı Dış Politikası: Buhran-ı Meşrutiyet*, Tezkire, İstanbul 2014, s. 22-23.

⁶ F. R. Bridge, “Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu, 1900-1918”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve Büyük Güçler*, (ed.) Marian Kent, (çev.) Ahmet Fethi, Alfa, İstanbul 2013, s. 57.

⁷ Eldem, *a.g.m.*, s. 120.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti 1875'teki Hersek İsyanı, 1876'daki Bulgar ayaklanması ve Osmanlı-Sırp, Karadağ savaşlarıyla sarsılırken Paris Antlaşması'na (30 Mart 1856) imza atan devletler Balkan krizini çözmek üzere İstanbul (Tersane) Konferansı'nda (Aralık 1876-Ocak 1877) bir araya gelmişlerdir.⁸ Konferansta ele alınan ve Osmanlı Devleti açısından ağır hükümler içeren ortak programda Bosna ve Hersek ile ilgili olarak da burada teşkil edilecek idari, askerî, adli ve mali yapı ile devletler arası kontrol sistemi konuları ele alınmıştır. Neticede devletler arasında uzlaşma sağlayamadan dağılan ve Osmanlı-Rus savaşının kapısını aralayan bu konferansın⁹ akabinde, 15 Ocak 1877'de Budapeşte'de Rusya ve Avusturya-Macaristan devletleri Budapeşte Konvansiyonu olarak anılan gizli bir antlaşma yapmışlardır. Buna göre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bosna ve Hersek'in kendisine verilmesi koşuluyla Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yapacağı bir savaşa seyirci kalacak, Rusya Balkanlar istikametinde serbestçe ilerleyecek, fakat Balkanlar'da tek ve büyük bir Slav devleti kesinlikle kurulmayacaktı. Bu antlaşmadan sonra Rusya, 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne bir savaş açmış ve bu savaşı 3 Mart 1878'de imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ile sonlandırmıştır. Ancak büyük bir Bulgaristan kurulması ve Bosna ve Hersek için özerk bir statünün düşünülmüş olması nedeniyle Budapeşte Antlaşması ölü bir belge hâline gelmiştir.¹⁰

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nı değiştirmek üzere bir kongre yapılması için Avusturya çok çaba harcamıştır. Başta Avusturya ve İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri Rusya'nın Şark meselesini aralarındaki dengiyi gözetmeden yalnızca kendi çıkarları doğrultusunda halletmek istemesine muhalif olmuşlardır.¹¹ Nihayetinde Balkanlar'da kurulan yeni devletleri dahi memnun etmeyen Ayastefanos Antlaşması'nı tekrar gözden geçirerek, bazı değişiklikler yapmak üzere 13 Haziran 1878'de Berlin'de bir kongre toplanmış ve bir ay süren kongre sonunda 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması imzalanmıştır.¹² Antlaşmanın 25. maddesi¹³ ile Avusturya Devleti'ne Bosna

⁸ Beydilli, *a.g.m.*, s. 176.

⁹ Mithat Aydın, "İstanbul Konferansı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt EK-I, 2016, s. 673.

¹⁰ Beydilli, *a.g.m.*, s. 176.

¹¹ Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt V, 1992, s. 516; Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der, İstanbul 2008, s. 392.

¹² Gencer, *a.g.m.*, s. 516.

¹³ "Bosna ve Hersek eyâletleri Avusturya Devleti tarafından asker ikame ve idâre olunacaktır. Avusturya Devleti Sırbistan ile Karadağ arasında cenûb-i şarkî istikametince (Mitroviçe)nin öte tarafına kadar mümtedd olan (Yeni Pazar) Sancağı'nın idâresini deruhte etmek ârzüsünde

ve Hersek'i işgal ve idare hakkı ile Mitroviçe'nin ilerisine kadar güneydoğu istikametinde olarak Sırbistan ve Karadağ arasındaki Yeni Pazar Sancağı'nda askerî kuvvet bulundurmak, ticari ve askerî yollar inşa etmek hakkı verilmiştir. Söz konusu yolların inşasına ait müzakereler de Avusturya ile Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır.¹⁴ 29 Temmuz'da başlatılan işgalle Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler oldukça zedelenmiştir. Bununla birlikte 21 Nisan 1879 tarihinde yapılan ve pek de Avusturya-Macaristan lehine olmadığı anlaşılan Dersaadet Mukavelenamesi (İstanbul Sözleşmesi) ile ilişkiler tekrar normale döndürülmüştür.¹⁵

Öte yandan Bosna ve Hersek'i idare yetkisini elinde tutan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bu suretle genişlemesi, bölge üzerinde emelleri olan Sırbistanca hazmedilememiş ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile arasındaki husumeti artırıcı bir rol oynamıştır.¹⁶ Aslında Berlin Konferansı her ne kadar Balkan halkları ile ilgili konuları barış yoluyla düzenlemek amacıyla toplanmış olsa da benzer olaylara kıyasla daha fazla savaş tohumu ekmiştir. Zira konferans büyük bir başarı sağlamış görünmekle birlikte katılımcı hükümetler meselelerin özüne inme konusunda yeterli cesareti gösteremediklerinden gelecek için büyük boşluklar bırakmış ve yeni ihtilafların kaynağını teşkil etmiştir.¹⁷ Nitekim Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlıkları tanınırken toprakları üç bölgeye ayrılan Bulgaristan artık Ayastefanos Antlaşması'nda kendisine bırakılıp, Berlin Antlaşması ile geri alınan Makedonya ve Şarki Rumeli topraklarını ele geçirmek amacıyla hareket etmeye başlamıştır. Diğer Balkan devletleri ile birlikte bu husustaki ihtiraslar ise Balkan Savaşları'na (1912-1913) dek sürecekanlı bir mücadelenin vuku bulmasına neden olmuştur.¹⁸

---

bulunmadığından orada idâre-i Osmâniyye bâkî kalacaktır. Ma'âmâfih usûl-i cedide-i politika ile turuk-ı muhâberâtın serbestî ve emniyyetini temîn için Avusturya Devleti (Yeni Pazar)ın her tarafında asker bulundurmak ve askerî ve ticâret yolları yapmak salâhiyyetini muhâfaza eder. Avusturya Devleti ile hükümet-i seniyye için tefferruâtını ileride bilittifâk kararlaştırılacaktır". Berlin Kongresi Protokollerinin Tercümesidir, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1298, s. 261; Nihat Erim, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1953, s. 413-414.

¹⁴ Erim, *a.g.e.*, s. 413-414.

¹⁵ Beydilli, *a.g.m.*, s. 176; Eldem, *a.g.m.*, s. 120.

¹⁶ Beydilli, *a.g.m.*, s. 176.

¹⁷ George Abel Schreiner, *Entente Diplomacy and the World*, The Knickerbocker, New York and London 1921, s. 213.

¹⁸ Gencer, *a.g.m.*, s. 517.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

Hâl böyle iken takip eden yıllarda Avrupa'da ve özellikle Balkanlar'da her an genel bir savaşa dönüşebilecek huzursuz bir denge durumu oluşmuştur. Bu huzursuz bekleyiş sırasında başlıca büyük devletler de giderek netleşen ittifaklar oluşturmaya başlamışlardır. İngiltere, Fransa ve Rusya arasında oluşan bağlar cepheleşme sürecinde belirgin şekilde ortaya çıkarken, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu giderek artan yalnızlık hislerini yenmek ve tedirginliklerinin en önemli kaynağı olan Rusya'nın gücünü dengelemek için dönemin en hızlı gelişen gücü olan Almanya'yla yakınlaşmışlardır. Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında 7 Ekim 1879 tarihinde Viyana'da imzalanarak gerçekleştirilen ittifak Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sürmüştür. Bu ittifaka 20 Mayıs 1882 tarihinde yine Viyana'da imzalanan bir anlaşma ile Fransa'ya karşı Tunus'taki sömürge yarısını kaybeden İtalya'nın da katılmasıyla Avusturya-Macaristan için üçlü bir ittifaka dönüşen bu süreç, o sırada Osmanlı Devleti açısından belirsizdi. Zira imparatorluğu yeniden toparlamak için özellikle İslam vurgusunu ön plana çıkaran II. Abdülhamid (1876-1909) herhangi bir ittifaka girmektense elinden geldiğince büyük devletleri birbirine karşı kullanmaya çalışmaktaydı.¹⁹ Bununla birlikte Almanya; Avusturya'nın Balkanlar'da daha fazla güç kazanmasını desteklemekteydi. Bu sayede bir tehdit olarak algılanan Rusya, Balkanlar'daki dengeyi kendi lehine genişletemeyecekti. Almanya'nın kurucu Şansölyesi Bismarck (1871-1890) Fransa'yı izole etmeye ve Rusya ile ittifaka girmesini engellemeye çalışarak Almanya'nın iki cepheden tehdit altında kalmasını önlemek için uğraşmıştır. Mamafih Bismarck tarafından ustalıkla yürütülen bu statüko siyaseti 1890'da Bismarck'ın istifasından sonra terk edilip, İmparator II. Wilhelm'in (1888-1918) insiyatifiyle daha saldırgan bir silahlanma ve sömürge siyasetine doğru evrilmiştir. 1894'te Rusya'nın Fransa ile ittifaka girmesi Almanya tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve 1904'te akdedilen İngiliz-Fransız ittifakı (Entente Cordiale) ile durum daha da hassas bir şekil almıştır.²⁰

Öte yandan 29 Nisan 1897 tarihinde, Rusya ve Avusturya devletleri tarafından Balkan hükümetlerine tebliğ edilen notada iki devletin "sulh-i umûmiyi, esâs-ı intizâmı, ahval-i hazırayı (statüko) muhafazaya karar verdiği" beyan edilmişti.²¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun, Makedonya'nın

¹⁹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s. 347, 359; Eldem, *a.g.m.*, s. 121.

²⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 383; Uçarol, *a.g.e.*, s. 333; Mehmet Yılmazata, *Savaşın Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2013, s. 111.

²¹ BOA, *Y.PRK.TKM*, 51/20; BOA, *Y.E.E.*, 83/10.

kaybı gibi ağır bir darbeye dayanamayarak çökmesi Balkan devletleri arasında savaşı ve muhtemelen bir Avrupa savaşını hızlandırabilirdi. Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na yeniden hayat vermeye çalışmaları her şeyden önce bu tehlikeye karşı alınmış bir tedbirdi.²² Keza Mürzsteg Programı (1903) da İkili Monarşi'nin varlığı için Balkanlar'daki statükonun sürdürülmesi gerekliliğinin farkında olan Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Goluchowski'nin (1895-1906) pasifist politikasının sonucu kararlaştırılmıştı.²³

1880'li yılların başından itibaren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Dışişleri Bakanı Andrassy'nin (1871-1879) ardılları gerçekten de Rusya ile birlikte bir 'modus vivendi'ye (geçici anlaşmaya) ulaşmayı denemişler ve bu çabada iki müttefiki arasındaki dengeyi korumak isteyen Bismarck tarafından gayretle görevlendirilmişlerdir. Balkanlar'daki nüfuz alanları konusunda Viyana kabinesi aralıksız olarak Petrograd (St. Petersburg) ile bir anlaşma imzalamaya çağrılmıştır. Çok sayıda krizin üstesinden de gelinmiştir; ancak çıkar çatışması Rus-Japon Savaşı'ndan (1904-1905) sonra yoğunlaşmıştır. Uzak Doğu'daki sıcak denizlere ulaşma politikasını terk eden Rus devlet adamları, Çar I. Petro (1682-1725) ile Çariçe II. Katerina'dan (1762-1796) beri hiçbir zaman tamamen vazgeçemedikleri amaçlarına -ki bu da İstanbul'un ele geçirilmesi ve Çanakkale'nin komutasıydı- geri dönmüşlerdir.²⁴

---

²² Bridge, *a.g.m.*, s. 65.

²³ Rubina Möhring, *Die Beziehungen Zwischen Österreich-Ungarn und dem Osmanischen Reich 1908-1912*, Universität Wien Geisteswissenschaftliche Fakultät, Ph.D. dissertation, Wien 1978, s. 3.

²⁴ Pribram, *a.g.e.*, s. 23.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

1906'da Aehrenthal²⁵ Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dışişleri bakanı olarak Goluchowski'nin yerini almıştır.²⁶ Aynı tarihte dış politikada Aehrenthal ile aynı derecede muhteris bir dış politika heveslisi ve Bosna ve Hersek krizinin önemli aktörlerinden bir diğeri olan İzvolski (1906-1910) de Rusya'da dışişleri bakanlığı görevine getirilmiştir.²⁷ Üç İmparatorlar Birliği'ni ya da Kutsal İttifak'ı restore edebileceğine inanan Aehrenthal, Metternich'e göre Avusturya-Rusya ilişkileri bakımından daha emin ve hırslı görünmüştür. Metternich, dostluk ilişkileri bağlamında Yakın Doğu'da daha pasif bir Rus politikası izlerken; Aehrenthal, Rusya'nın Uzak Doğu'daki başarısızlığından sonra Rusya ve Osmanlı devletlerinin daha aktif bir Balkan politikasına ihtiyacı olduğunu düşünmüş ve Rusya'yı karşısına almak yerine beraber yürümeyi önermiştir. Bununla birlikte aynı yıl Macaristan ile yenilenen uzlaşma kaçınılmaz olarak Sırp-Hırvat koalisyonu şeklinde bir Sırp sorunu meydana getirmiştir. Bu olayda da daha önce Metternich'in devrimleri suçlandığı gibi Sırlar suçlanmış, dahası Sırbistan ile bir ekonomik çatışma vuku bulmuş, Sırp tarım ürünlerine karşı yüksek tarifeler konulmuştur. Sırbistan, Obrenoviç hanedanlığı döneminde olduğu gibi Avusturya uydusu olmayı reddetmiş ve ekonomik bağımsızlığını savunmuştur.²⁸

²⁵ Alois Leopold Johann Baptist Lexa von Aehrenthal (1854-1912), (1909'dan sonra kont). 27 Eylül 1854'te Prag'ın yaklaşık 50 kilometre kuzeydoğusundaki Gross Skal (günümüzde Çek Cumhuriyeti'nde yer alan Hrubá Skála) kalesinde Baron Johann Friedrich Lexa von Aehrenthal (1817-1898) ve Maria Felicitas, née Countess Thun-Hohenstein'in (1830-1911) altı çocuğundan biri ve ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Paris ve St. Petersburg'da diplomatik görevlerde bulunan Aehrenthal, 1906-1912 yılları arasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun dışişleri bakanı olmuştur. Ailesi ve arkadaşları tarafından Louis olarak çağrılan Alois'in güçlü Habsburg sevgisi annesi ile ilişkilendirilmektedir. Ekim 1908'de Bosna ve Hersek'in ilhakından sonra Alois'in annesine şunları yazdığı ifade edilmektedir: "*Düşünce ve duanda şu an ciddi zamanlar geçiren yaşlı oğlunla birlikte olduğuna eminim. Senden, iyi anne, Avusturya'nın bekası ve vazgeçilmezliğine dair sarsılmaz inancı miras aldım ve bu miras son zamanlarda aldığım kararlarda bana rehberlik etti.*" Annesi ise bu sözlere karşı mutlak bir destek ve onay içeren şu cümlelerle cevap vermiştir: "*Kesinlikle düşüncelerim ve dualarım geçen günlerde özellikle seninle. Sen doğru yolu seçtin ve bir kez daha vatanımı ayakları üzerine koydun ve ben bununla gurur duyuyorum, senin de söylediğin gibi, bu büyük kararı vermene yol açan Avusturya'nın muhafazasına olan sarsılmaz inancını benden miras aldın. Sen doğru yerdeki doğru insansın*", Solomon Wank, *In the Twilight of Empire: Count Alois Lexa von Aehrenthal (1854-1912)*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar 2009, s. 27, 39.

²⁶ Pribram, a.g.e., s. 24; A. J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, Western Printing Services, London 1948, s. 214.

²⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 612.

²⁸ Taylor, a.g.e., s. 214-215.

27 Ocak 1908 tarihinde Aehrenthal Rusların iyi niyeti henüz devam ederken Macaristan Delegasyon Meclisi'nde²⁹ Sancak* demiryolu projesini gündeme getirerek Avusturya-Macaristan'ın çıkarları konusunda bir hamle yapmıştır.³⁰ Uvaç'taki Bosna terminali ve Mitroviçe yakınlarındaki Türk terminali arasındaki bu demir yolu projesini³¹ de Berlin Antlaşması'nın 25. maddesine dayandırmıştır. Ancak Balkanlar'daki konumunu tehdit altında gören Rusya'ya göre Osmanlı memleketlerinden bir demiryolu imtiyazı alınması statükoyu Avusturya lehine bozacağından bu teşebbüs 1897 tarihli anlaşma ile Mürzsteg kararlarına (1903) uygun görülmemiştir. Nitekim Mitroviçe ile Bosna hududu arasında Avusturya tarafından bir demiryolu inşa edilmesi sadece Yeni Pazar'da değil bütün Kosova vilayeti dâhilinde Avusturya nüfuzunun genişlemesine sebep olacak ve Selanik şehri kısa süre içinde Avusturya elinde bir ticaret ya da bir harp limanı şehri hâlini alacaktı.³² Bu teşebbüs devletler arasında ve bilhassa Rusya'da dilden dile dolaşan bir heyecana sebep olup,³³ büyük bir infial uyandırmış; gazetelerde "ittihad-ı düveliyenin imha olduğunu" ve savaş tehlikesinin bulunduğunu belirten bentler neşredilmiştir.³⁴ Osmanlı devlet yetkilileri ise Vilâyât-ı Selâse meselesinde ortak tavır takındıkları görünen Rusya ve Avusturya devletleri arasındaki bu fikir ayrılığının, Osmanlı Devleti için menfaat sağlayan bir durum meydana getirebileceğini umut etmişlerdir.³⁵ Neticede 1908 yılının hemen başında dillendirilen bu proje gerçekleştirilememiştir. Ne var ki aynı yılın sonuna doğru Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bu kez Bosna ve Hersek'i ilhak ettiğini ilan ederek dengeleri yerinden oynatacak başka bir hamle yapmıştır.

1. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhak Edeceğine Yönelik Şayialar

Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya tarafından ilhak edileceği işgalden sonra diplomatik çevrelerde ve basında sıklıkla dile getirilen bir konu

²⁹ J. Arthur May, "The Novibazar Railway Project", *The Journal of Modern History*, Cilt X, Sayı 4, 1938, s. 508.

* Sırbistan ve Karadağ'ı birbirinden ayıran ve Kuzeybatı ucundan da Mitroviçe yakınlarındaki Türk topraklarına uzanan bölge.

³⁰ Bridge, *a.g.m.*, s. 66.

³¹ "Austro-Hungarian Policy in the Balkans", *The Morning Post*, 28 Ocak 1908, s. 8.

³² BOA, *Y.PRK.TKM*, 51/20; BOA, *Y.E.E.*, 83/10.

³³ BOA, *HR.SYS*, 168/72; BOA, *Y.A.HUS*, 518/63.

³⁴ BOA, *Y.A.HUS*, 518/53; "Another War Scare", *South Wales Daily News*, 18 Şubat 1908, s. 4.

³⁵ BOA, *Y.PRK.DH*, 14/43.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

olmuştur. Nitekim Osmanlı Devleti de hükümlerlik hukukunun hâlâ devam ettiği bu eyaletlerin istikbali ile ilgili gelişmeleri sefaretleri ve şehbenderlikleri aracılığıyla takip etmeye çalışmıştır. Bu husustaki örneklerden biri olarak 1882 yılında Londra sefaretinden gönderilen bir telgrafta; Avusturya'nın Petersburg sefirine bir görev verildiği ve sefirin görev yerine gitmeden önce Bosna ve Hersek'in ilhakını konuşmak amacıyla Berlin, Paris ve Londra'ya gideceği havadisinin duyulduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte Londra sefiri; Avusturya gazetelerinin bu havadisi daha sonra tezip ettiklerini ifade ederek, Avusturya tarafından bu konuda Londra kabinesi nezdinde hiçbir teşebbüste bulunulmadığının muhakkak olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Her ne kadar Bosna ve Hersek'i kati surette ilhak için fırsat kollasa da Avusturya'nın o sıralar Slav hareketlerine karşı bu meseleyi devletlere açmak ve içlerinden bazılarının kendisine sorun çıkaracakları bir konuyu meydana çıkarmak istemeyeceğine dikkat çekmiştir.

Aslında aynı yıl Avusturya Mebusan Meclisi Reisi Schmerling'in meclisin açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhakının gerektiğini söylemesi Avusturya'nın bu topraklara yönelik müstakbel emellerinin en açık tezahürlerinden biri olarak yorumlanabilirdi. Ancak bu olayın ardından Osmanlı Devleti'nin Viyana sefiri Avusturyalı yetkililerce, Schmerling'in 80 yaşını geçkin bir adam olduğundan kullandığı lisanı yaşına vermek veya hususi bir mütalaa olarak görmek gerektiği, Avusturya hükümetinin bu fikirde olmadığı, mevcut anlaşmaya pek ziyade riayet edileceğine dair Padişah'a kesin bir teminat vermesi için Baron Calice'ye emir verildiği ve hariciye nezaretinin de bu teminatı Babıali'ye tekrar edebileceği söylenerek temin edilmiştir. Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakını ilan edeceğine dair Avusturya Devleti'ne isnad edilen tasavvur hakkındaki görüşünü belirten Viyana sefirine göre de böyle bir teşebbüs Avrupa'da büyük bir karışıklığa meydan verecek ve Slav milletlerinde büyük bir heyecana yol açacaktı. Oysa Avusturya ve Almanya ittifakıyla amaçlanan barışı sağlamaktı. Dahası bu teşebbüs Viyana kabinesinin kendi politikasınca aldığı Berlin Antlaşması hükümlerine de büyük zarar vermiş olacaktı. Viyana sefiri, Avusturya'nın bu zarara karşılık göze alabilecek bir menfaati olmadığından o sıralar böyle bir ihtimalin gerçekleşmeyeceğini düşünmekteydi. 1892 yılında Roma sefaretinden gönderilen bir telgrafta ise İtali gazetesinin o günkü nüshasında yer alan havadise göre Bosna ve Hersek vilayetlerinin ilhakı düşüncesinin Avusturya

hükûmetince tetkik edildiği ifade edilmekteydi.³⁶ Keza 1898 yılında Berlin sefaretinden gönderilen bir tahriratta; Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in (1848-1916) tahta çıkışının 50. yılı münasebetiyle Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhak edilmesi hakkında Alman imparatoru tarafından Rus imparatoruna bir teklif yapıldığına ve söz konusu teklifin Rus imparatorunca kabul edilmediğine dair Belgrad'dan bir muhbirden haber alınıp, birkaç gün önce *Gazette de Francfurt* adlı bir Fransız gazetesinde yer bulan havadisten bahsedilmiştir. Bu havadisın derhâl yalanlandığı ve hiç kimsenin buna önem vermediği, mamafih Almanya hariciye nezaretinin bu havadisi daha kuvvetli bir şekilde reddederek, yalanlamayı uygun gördüğü bildirilmiştir.³⁷

Avusturya hükûmetinin Bosna ve Hersek eyaletlerini ilhak düşüncesinde olduğuna yönelik haberler yabancı basında yer almaya ve bu tür haberleri tekzip eden bentler yayımlanmaya daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.³⁸ Keza Osmanlı Devleti'nin yurt dışındaki temsilcileri de söz konusu haberleri ve bu konuda çeşitli kaynaklardan edindikleri havadisleri kendi görüşleri ile birlikte Babıali'ye bildirmeye devam etmişlerdir.

Bu şayialar ise Bosna ve Hersek'in işgalinden 30 yıl sonra, Osmanlı Devleti'nde meşrutiyetin ikinci kez ilanının üzerinden henüz birkaç ay geçmişken ve Bulgaristan Prensi ve Şarki Rumeli Eyaleti Valisi Prens Ferdinand'ın Bulgaristan'ın istiklâlini ilanını müteakip Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakını Babıali'ye ve diğer devlet kabinelerine beyan etmesiyle gerçeğe dönüşmüştür.³⁹

2. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhakı İlanı

Bosna ve Hersek'in ilhakı 5 Ekim 1908 tarihinde Avusturya İmparatoru ve Macaristan Kralı Franz Joseph'in kendi el yazısı ile ilan edilmiştir.⁴⁰ Avusturya Sefiri Marki Pallavicini⁴¹ hükûmeti adına 6 Ekim 1908

³⁶ BOA, *HR.SYS*, 260/2.

³⁷ BOA, *Y.A.HUS*, 389/74.

³⁸ BOA, *HR.SYS*, 260/2; BOA, *Y.A.HUS*, 389/74.

³⁹ *MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 3; Möhring, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁰ Möhring, *a.g.e.*, s. 4.

⁴¹ János Marquis de Pallavicini (1848-1941), Avusturya-Macaristan diplomatı. İtalyan-Macar aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 18 Mart 1848 tarihinde Padua'da dünyaya gelmiştir. Viyana Üniversitesi'nde hukuk okuduktan sonra diplomatik hizmete 1874 yılında girmiş; Berlin, Paris ve Londra'da bulunmuştur. 1906-1918 yılları arasında yetenekleri ve geniş bağlantıları ile saygı duyulan biri hâline geldiği İstanbul'da Avusturya-Macaristan büyükelçisi olarak görev

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

tarihiyle Babıali'ye verdiği notada 21 Nisan 1879 tarihli Dersaadet Mukavelenamesi gereğince Yeni Pazar Sancağı'nda sahip olunan haklardan feragat edildiği, Avusturya-Macaristan askerlerine buldukları mahalleri tahliye etmeleri hakkında emir verildiği ve Avusturya-Macaristan hükûmetinin Bosna ve Hersek hakkında hareket serbestliğini tamamen kazanmak mecburiyetinde olduğu beyan edilmiştir.⁴² Avusturya-Macaristan hükûmetine göre kendi askerleri ile Osmanlı askerlerinin Yeni Pazar Sancağı'nda birlikte bulunmalarında gözetilen maksat tamamen sağlanmış; Avusturya-Macaristan hükûmeti Osmanlı Devleti'nin bir muharebe nedeniyle zayıf düştüğü sırada bu civarda ortaya çıkacak bir karışıklıkla tehlikeye düşecek Avrupa barışını sağlamaya ve asayişini temin etmeye muvaffak olmuştu. Avusturya-Macaristan hükûmeti Berlin Antlaşması ile Bosna ve Hersek'te uhdesine aldığı vazifeyi bu eyaletler ahalisinin saadeti, hatta Osmanlı Devleti'nin menfaati bakımından yaptığını öne sürmüş ve Bosna ve Hersek'in maddi ve manevi olarak ilerlediğini, Osmanlı Devleti'nin dahi toprak bütünlüğünün muhafazası için kuvvetini toplayabildiğini, bu nedenle Bosna ve Hersek'e, halkının oldukça istediği bir "idare-i mümtazede meşrutayı" vermek zamanı geldiğini belirtmiştir. Ayrıca kendini 1878

---

yapmıştır. 1908 Ekim'inde Bosna ve Hersek'in ilhakına karşı olan Pallavicini bunu büyük bir hata olarak görmekteydi. 1911 yılında Aehrenthal'in hastalığı süresince, halefi Berchtold'e (1912-1915) rağmen, dışişleri bakanlığı görevinde bulunmuştur. Macar asker ve siyasetçi Miklós Horthy de Nagybánya'ya (1868-1957) göre eğer 1914 yılında Pallavicini dışişleri bakanı olsaydı yaz krizi bir savaşla sonlanmayacaktı. Zira Pallavicini Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki bir askerî müdahalesinin Rusya ile savaşla sonuçlanacağını bilmekte, bu nedenle İkili Monarşi'yi Balkanlar'daki iddialarından vazgeçmeye çağırıyordu. Haziran 1914'te Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da suikaste uğramasıyla başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda ise daha savaşçı bir yaklaşım benimsemiş ve bütün gücüyle Osmanlı Devleti'ni merkezî güçler safında savaşa çekmeye çalışmıştır. 1917 yılında Avusturya-Macaristan'ın yeni İmparatoru Karl kendisine dışişleri bakanlığı önermişse de bunu reddetmiş, müttefik kuvvetlerin İstanbul'a ilerlemeleri üzerine Ekim 1918'de elçilik dokümanlarını yakmıştır. Savaşın sona diplomatik görevinden istifa etmiş; ancak 1927 yılından 1941 yılında Macaristan'da hayatını kaybedene kadar Macar parlamentosu üyeliğinde bulunmuştur. Joó András, "Pallavicini, János Marquis de (1848-1941)", *The Encyclopedia of World War I*, (ed.) Spencer C. Tucker, Cilt I, Abc-Clio, California 2005, s. 893.

⁴² Avusturya kamuoyuna ilhak resmî olarak 7 Ekim tarihli Wiener Zeitung gazetesinde Avusturya İmparatoru, Bohemya ve Macaristan Kralı Franz Joseph tarafından Bosna ve Hersek halkına hitaben 5 Ekim 1908 tarihiyle yazıldığı görülen bir bildiri ile duyurulmuştur. Söz konusu bildiride Avusturya-Macaristan gerek asayişini gerekse kalkınmayı sağlayacak güçlü ve şefkatli bir garantör olarak tanıtılıp, şiddet ve baskı yerine ülkeye anayasa, düzen, güven, gönenc ve eğitim getirileceğine, bütün dinî grupların dillerinin ve kültürlerinin eşit derecede korunacağına vurgu yapılmış ve karşılığında imparatora ve hanedana sadık birer tebaa olunması talep edilmiştir. "Proklamation", *Wiener Zeitung*, 7 Ekim 1908, s. 1; Yılmazata, *a.g.e.*, s. 141.

senesinde kurulan idari düzenin devamını tehdit edebilecek durumları ortadan kaldırmak mecburiyetinde gördüğünü ifade etmiş, bu nedenle Bosna ve Hersek ile Yeni Pazar Sancağı ahvalindeki kararsızlıktan kurtulmaya çalışıldığına ve arzu edilen durumun yararına atıfta bulunmuştur.

Buna mukabil Osmanlı hariciye nezareti tarafından 8 Ekim 1908 tarihiyle Avusturya sefirine gönderilen cevapta; Bosna ve Hersek eyaletlerinin hâlihazırdaki durumunun Berlin Antlaşması ile Dersaadet Mukavelenamesi'ne dayandığından ve buna göre Osmanlı Devleti'nin bu eyaletler üzerindeki hükümler hakları açıkça tayin edildiğinden Bosna ve Hersek topraklarının hâkimi olan Osmanlı Devleti ile diğer imzacı devletler arasında umumi itilaf olmadıkça Osmanlı hükümetinin Avusturya-Macaristan Devleti'nin mütalaasına iştirak edemediği ve söz konusu anlaşmaların ihlalinin protesto edildiği ifade edilmiştir.

Aynı günde Osmanlı sefirlerinden, Avusturya sefiri ile teati olunan notaların içeriklerini nezdlerinde buldukları hariciye nazırlarına bildirmeleri istenmiştir. Londra, Petersburg, Paris, Roma ve Berlin sefirlerinden alınan telgraflarda beyan edildiğine göre İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya hariciye nazırları Berlin Antlaşması'nı gözden geçirmek ve bu antlaşmaya imza atan devletler arasında muvafakat sağlamak maksadıyla bir konferans akdine lüzum hissedildiği yönünde görüş bildirmişlerdir. Almanya Hariciye Nazırı von Bülow (1897-1909) ise Aehrenthal'in Bosna ve Hersek'in siyasi konumunu sağlamlaştırmak lüzumundan kendisine mühim bir surette bahsettiğini ve bu sözlerden işin geleceğe ait bir düşünceden ibaret olduğunu sandığını beyan etmiştir.

Öte yandan Avusturya sefiri, Osmanlı hariciye nazırını ziyaretinde Bosna ve Hersek meselesinde Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında doğrudan doğruya bir anlaşmaya varılmadıkça Avusturya'nın konferansa katılmayacağını söylemiştir. Bu hususta da 16 Ekim 1908 tarihinde Osmanlı sefirlerine malumat verilmiştir. Buna mukabil Londra sefiri 21 Ekim'de çektiği telgrafta; Londra hükümetinin Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın aralarındaki itilafı halletmek için doğrudan doğruya müzakereye başlamalarına kötü bir nazarla bakmadığını, ancak Viyana kabinesinin Osmanlı Devleti ile müzakereye girişmekten maksadının en müsait şartları elde etmekten ibaret olduğu ve itilafın konferansça tasdik edilmesinin Osmanlı hükümetinin menfaatine daha uygun olacağı mütalaasında bulunduğunu bildirmiştir. Buna cevaben Babıali'nin Avusturya-Macaristan ile hiçbir müzakereye başlamadığı ve Avusturya sefiri Babıali'ye gelip, bazı

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

faidalar göstererek Bosna ve Hersek'in ilhakına dair kararın onaylanmasını teklif etse de protestolarını devam ettirdikleri ifade edilmiştir.⁴³

3. Bosna ve Hersek'in İlhakına Tepkiler

3.1. Osmanlı Hükûmetinin İlhaka Tepkisi

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu; uluslararası hukuka ve antlaşmalara aykırı bir şekilde, yaptığı Berlin Antlaşması'nın ortadan kaldırılması anlamına geldiğinin farkında olarak, saldırgan bir tutumla⁴⁴ gerçekleştirdiği ilhaka tazminat olarak Yeni Pazar Sancağı'ndaki bazı haklarından feragat etmeyi yeterli görmüş,⁴⁵ başka bir tazminat vermeye bir süre yanaşmamıştır.⁴⁶

⁴³ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 42/13.

⁴⁴ Möhring, *a.g.e.*, s. 1, 4. Antlaşma metninde yer aldığı gibi Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrassy de Sultan'ın Bosna ve Hersek üzerindeki egemenlik haklarının hiçbir şekilde işgal olgusundan etkilenmemesi ve işgalin geçici olarak görülmesi hususunda Berlin Kongresi bittikten sonra iki hükümet arasında işgalin ayrıntıları üzerinde anlaşma yapılacağını ifade etmiştir, Möhring, *a.g.e.*, s. 2. Nitekim 21 Nisan 1879 tarihli Dersaadet Mukavelenamesi'nin giriş metninde de "...Devlet-i âliyye ile Avusturya ve Macaristan Devleti, Berlin Mu'âhedesi'nin yirmi beşinci bendinde meşrû olan ikâme-i asker maddesinin teferru'âtını kendi beynlerinde kararlaştırmak hakkını muhâfaza etmiş olduklarından Bosna ve Hersek'de asker ikâmesi keyfiyeti bu memleketler üzerindeki hukûk-ı hükûmrânî-i pâdişâhiye aslâ hâlel getürmediğinden..." ifadesi yer almaktadır. *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1992, s. 104.

⁴⁵ Bridge, *a.g.e.*, s. 312.

⁴⁶ *MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 168. Burada belirtilmesi gereken bir husus da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Yeni Pazar Sancağı'na ilişkin haklarının ne olduğudur. Bu konuya Canik Mebusu Mehmet Ali Bey, Üsküp Mebusu Necip Draga Bey ve Taşlıca Mebusu Vasfi Bey dikkat çekmişlerdir. Bu mebusların ifadelerine göre Avusturya hükûmetinin, Yeni Pazar Sancağı'nı tahliye ve Osmanlı Devleti'ne iade ve terk ettiği yolunda gerek Avrupa matbuatında gerek Osmanlı matbuatında görülen neşriyat hatalıdır. Zira Berlin Antlaşması gereğince Bosna kıtası Avusturya'nın askerî işgaline ve geçici idaresine bırakılmıştır. Yeni Pazar Sancağı'nda ise Avusturya'ya asker ve karakol bulundurma hakkı verilmiş; ancak bir idare ve işgal hakkı verilmemiştir. Avusturya hükûmeti Yeni Pazar Sancağı'nda antlaşma ile elde ettiği karakol bulundurma hakkını bile kullanmamış; yalnızca Yeni Pazar Sancağı'nın Taşlıca ve Prepol kazalarının birer kısmında bir miktar asker bulundurmıştır. İlhaktan sonra da bu iki kaza dâhilinde bulundurduğu cüzi askerini Bosna içerisine çekmiştir. Bu nedenle 30 seneden beri Avusturya hükûmetinin Yeni Pazar Sancağı'nı askerî işgali altında bulundurduğu ve bu defa askerini geriye alarak sancağı tahliye ve Osmanlı Devleti'ne terk ettiği şeklinde hasıl olan düşünce yanlıştır. Avusturya'nın gerek Avrupa nazarında gerek ne yaptığını bilmeyen devlet ricali nazarında "size Yeni Pazar Sancağı'nı boşalttım" dediğini, bunun bir yalan ve siyaseten bir hile olduğunu belirtmişlerdir (*MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 270). Nitekim

Vuku bulan gelişmeler karşısında Osmanlı hükûmeti kendilerine en fazla yardımda bulunduğunu düşündükleri İngiltere'ye istişare için müracaat etmiştir. Bu hususta İngiltere hükûmetince Yeni Pazar'ı askerinden tahliye ile Osmanlı Devleti'ne terk ettiğini beyan eden Avusturya'nın bu kararının bir konferansta kayıt altına alınmasının Osmanlı Devleti'nin menfaatine olacağı, aksi takdirde ileride Yeni Pazar'ı tekrar askerî işgal altına almasının muhtemel olduğu belirtilmiş ve meselenin bir konferansta ele alınması lüzumuna dikkat çekilmiştir.⁴⁷ Ayrıca Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Bosna ve Hersek'in ilhaki geri çevrilemez olarak görüldüğünden Babıali'nin karşılık olarak maddi bir tazminat talep etmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.⁴⁸ Buna mukabil meselenin bir konferansta ele alınmasını sağlamak ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu ciddi bir maddi tazminat ödemeye zorlamak, hatta ilhaknameyi tamamen iptal ettirmek umuduyla bir yandan Babıali diplomatik teşebbüslerde bulunurken⁴⁹ bir yandan da Osmanlı topraklarında Avusturya malları boykot edilmeye başlanmıştır. Ayrıca Avusturya'nın Osmanlı hukukuna yaptığı tecavüzün yarattığı histen dolayı, devletin mukaddes hukukunu korumak amacıyla yek vücud olarak Müslim, gayrimüslim Osmanlı halkı ittifaken Avusturya aleyhinde gösteriler yapıp, nutuklar atarak tepkilerini göstermişlerdir.⁵⁰

Kudüs, Beyrut, Yanya, Adana, Edirne, İstanbul, Trabzon, İşkodra, Gelibolu, Trablusgarp ve Selanik gibi vilayetlerde Avusturya mallarına karşı özellikle gümrük ve zabıta memurlarının vazifelerini suistimal etmekte olduklarına, kayıkçıların ve mavnacıların Avusturya gemilerinden eşya çıkarmayı kabul etmediklerine⁵¹ ve bölge halkının boykot ile ilgili müdahil oldukları olaylara⁵² ilişkin Avusturya hükûmeti tarafından çok sayıda şikâyet

bu çalışmada aslına sadık kalınarak yer verilen bazı belgelerde de (örn. BOA, *Y.A.HUS*, 525/121) bu yanlış anlayıştan kaynaklanan benzer ifadeleri görmek mümkündür.

⁴⁷ BOA, *Y.A.HUS*, 525/121.

⁴⁸ Möhring, *a.g.e.*, s. 29.

⁴⁹ *MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 168.

⁵⁰ BOA, *A.MTZ. (04)*, 171/47; BOA, *DH.MKT*, 2629/86; BOA, *DH.MKT*, 2635/57; BOA, *DH.MKT*, 2662/8. Öte yandan Boşnak yazarlar da Bosna ve Hersek'in kaybedilemeyecek kadar önemli olduğunu vurgulayan çeşitli layiha ve risalelerle konuyu gündemde tutmaya ve kamuoyunu bilgilendirmeye çalışmışlardır. Zafer Gölen, "II. Meşrutiyet Döneminde Bosna Hersek'in İlhakına Tepkiler", *Toplumsal Tarih*, Sayı 60, 1998, s. 11.

⁵¹ BOA, *DH.MKT*, 2637/18; BOA, *DH.MKT*, 2683/81.

⁵² BOA, *DH.ŞFR*, 405/89.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

vuku bulmuş ve bu husustaki yazışmalar Osmanlı hükûmetini oldukça meşgul etmiştir.⁵³

Avusturya hariciye nezaretince bu hususta Osmanlı Devleti'nin Viyana maslahatgüzarı ile yapılan bir görüşmede; ahalinin Avusturya eşyası satın almaya mecbur edilmesini istemedikleri, istedikleri şeyin sadece devlet memurlarının vazifelerini yapmaları olduğu, gümrük memurlarının Avusturya mallarının gümrüklerden çıkarılmasını engelledikleri ve bazı kişilerin ahalinin Avusturya mağazalarına girmesinin zorla önüne geçtikleri hâlde buna karşı zabıta memurlarının ilgisiz durdukları söylenmiş ve memurların bu hâllerinin vazifelerini suistimal etmek demek olup olmadığı sorulmuş, Osmanlı hükûmetinin hasmane değilse bile pek de dostane olmayan bu tavrına karşı müzakerelere devam etmenin kendileri açısından kabul edilebilir olmadığı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Viyana maslahatgüzarı istihbaratına göre Osmanlı memurlarının vazifelerini kanun dairesinde yapmakta olduklarını belirtmiş, vazifelerinin pek nazik olduğuna dikkat çekerek, ahaliyi boykota nihayet vermeye zorlayamayacakları cevabını vermiştir.⁵⁴ Avusturya ve Bulgaristan malları kullanmamak ve Avusturya vapurlarından yük alıp vermemek üzere Trabzon ahalsinin aldığı kararı duyan Avusturya-Macaristan Devleti'nin Trabzon General Konsolosu Dimoris ise bu hususla ilgili tercüman göndererek izahat talebinde bulunmuştur. Buna mukabil ticaret serbestliği bakımından tüccar ahalsinin millî bir histen dolayı bu kararı aldıkları, bu kararın hükûmetin resmî müdahalesine tabi olamayacağı ve bu durumun medeni memleketlerde de görüldüğü Osmanlı hariciye nezareti vasıtasıyla cevaben bildirilmiştir.⁵⁵ Bununla birlikte Osmanlı hükûmeti boykotun iktisadi şekilden fiilî tecavüze dönüşmesine engel olmak için gerekli tedbirlerin alınmasını, yabancı müesseselerine ve müstahdeminine hiçbir saldırıda bulunulmamasını, postaya ve konsolosa ait eşyaya müdahale vuku bulmasına kesinlikle meydan verilmemesini ve icap edenlere gerekli tembihlerin yapılmasını, buna aykırı bir harekette bulunmaya cüret eden olursa derhâl yakalanarak adliyeye teslim ile asayiş ve inzibatın sağlanmasını vilayetlere tembih etmekten geri durmamıştır.⁵⁶

⁵³ Mehmet Emin Elmacı, "Karikatürlerle Avusturya Boykotajı", *Toplumsal Tarih*, Sayı 63, 1999, s. 52; Y. Doğan Çetinkaya, *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim, İstanbul 2004, s. 112.

⁵⁴ BOA, *BEO*, 3445/258352.

⁵⁵ BOA, *DH.MKT*, 2653/69.

⁵⁶ BOA, *DH.MKT*, 2687/1; BOA, *DH.MKT*, 2693/6.

3.2. Rusya Hükûmetinin İlhaka Tepkisi

Osmanlı Devleti'nin Petersburg sefiri, ilhak olayı vuku bulmazdan birkaç gün evvel Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i ilhak niyetinde olduğuna dair Rus basınında neşredilen havadisın aslı olup olmadığını öğrenmek amacıyla Rus hariciye nazırı vekili ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Rus temsilci; Bosna meselesinin delegasyon meclisinde konu edildiğini, bununla birlikte bu mesele hakkında devletler arasında resmî bir anlaşma olduğunu ve bu anlaşmaya imza atan devletlerin muvafakati alınmadıkça hükümlerinden birinin tadilinin mümkün olamayacağını belirtmiş ve meselenin ciddi olduğuna dikkat çekerek, kendilerini endişelendirdiğini ifade etmiştir.

Petersburg sefiri ayrıca, Rusların Slavlara hoş görünmek maksadıyla Avusturya'nın bu teşebbüsünü sonuçsuz bırakmak için elinden geleni yapacağı beklenmekte ise de bu husustaki gayretleri başarısız olduğu takdirde basit bir protesto ile yetinip yetinmeyeceğinin bilinmediğinden ve bu konuda henüz hiçbir malumat sızmadığından söz etmiştir.⁵⁷ Petersburg sefirine göre Rusya, bu hâlde Slav akvamına karşı zafiyetini göstermiş olacağı gibi mevcut hükûmetten memnun olmayan ve ekseriyeti teşkil eden tebaasının gönlünü kıracaktı. Hiç değilse kendi tebaasını teskin için Rusya'nın, Avusturya'nın Bosna ve Hersek vilayetlerini ilhak etmesine mukabil tazmin makamında bir şey kazanmak yolunu tutması muhtemeldi. Petersburg sefiri, ne gibi bir tazmin ile bu zararın telafi edilebileceği ile ilgili olarak da Moskova'nın en mühim gazetesine Petersburg'dan telgrafla tebliğ edilen ve kendisinin de hariciye nezaretine gönderdiği manidar bir fıkra üzerinden görüş bildirmiştir. Bu fıkrada Avusturya'nın ilhak meselesini meydana çıkarması hâlinde Rusya'nın da Karadeniz'den Akdeniz'e savaş gemilerinin geçmesi için boğazların açılması hususunda ısrar etmesi gerektiğinden bahsedilmekteydi. Petersburg sefiri; Korfu'daki görüşmesinde Alman imparatorunun gayet mahremane olarak "Er geç Rusya ve İngiltere beyninde boğazların kapalılığının kaldırılması zımında bir itilaf husulü fikrimce bade'l-ihimal değildir" mealinde bir ifade kullandığını, imparatorun bu sözlerini o zaman Serandoz'dan telgraf ile de bildirdiğini, Moskova gazetesinin neşrettiği fıkra imparatorun bu ifadesini adeta teyit eder gibi görüldüğünden dikkatini çektiğini söylemiştir. Rusya'nın, Viyana kabinesi ve diğer düvel-i muazzama nezdinde bulunacağı teşebbüsler olumlu neticelenmezse bütün Slav akvamına karşı müşkül bir mevkide bulunacağından ve Slav tarafına mensup akvam ile

---

⁵⁷ BOA, *Y.A.HUS*, 525/56.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

dolu büyük bir vilayetin Avusturya'ya ilhak edilmesinden dolayı Rusya ahalisinin hükûmeti eleştirmeye başlayacaklarından bu gibi tehlikelere karşı bir telafi bulabileceğini veya meselenin halledilmesi için bir konferans teklifi gibi teşebbüslere kalkışabileceğini bildirmiştir.⁵⁸

Öte yandan Bosna ve Hersek krizinin aktörlerinden Avusturya Hariciye Nazırı Aehrenthal'in iddiasına göre Eylül 1908'de Rus Hariciye Nazırı İzvolski ile Buchlau kasabasında gerçekleştirilen gizli görüşmede İzvolski, Rus Çarının prestijini kurtarmak için boğazların Rus savaş gemilerine açılmasının desteklenmesi şartıyla ilhak önerisine razı olmuştu.⁵⁹ İzvolski'nin iddiasına göre bu konuda kesin bir onay alınmamıştı ve Almanya'yı arkasına alarak tek başına harekete geçen Avusturya, bu hamlesiyle Avrupa devletleri arasındaki hassas dengeyi sarsılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı. Aehrenthal kendisine sadece dolaylı olarak ilhak teşebbüsünde bulunabileceğinden bahsetmişti. Buna mukabil kendisi şiddetle karşı çıkarak bunun yanlış olacağını söylemişti. Mamafih Avusturya hükûmeti, İzvolski'nin aslında durumdan çoktan haberdar olduğu, buna karşı çıkmadığı, ancak mevcut durumda fikrini birdenbire değiştirdiği hususunda ısrar edip, bunun İtalya'ya verilen bilgilerle de doğrulanabileceğini bildirerek, Avusturya'nın haksız iftiralara maruz kaldığını öne sürmüştür.⁶⁰

Bu arada Rusya, Berlin Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi için bir konferans toplanması konusunda umutsuzca ısrarcı olmuştur. Rusların teklifi söz konusu antlaşmanın 25. ve 29. maddelerinin değişikliğini içermekteydi. İzvolski, Ekim başında Paris'teki seyahati esnasında Balkan Yarımadası'nda hiçbir biçimde dengeleme amaçlı toprak talebi olmadığını, tek talebinin boğazlar meselesi antlaşmasının hukuki değişimi olduğunu ve bunu da Osmanlı Devleti ile yapmak istediğini ifade etmiştir. Rusya; Karadeniz kıyısının özel bir duruma tabi tutulmasını, Karadeniz ile doğrudan ilgisi olmayan devletlere boğazların kapatılmasını ve böylece boğazlardan daha rahat geçebilmeyi talep etmiştir.⁶¹ Bu amaçla 19 Aralık 1908'de 1871 yılındaki Londra Konferansı'na atıfta bulunarak güçlerin konferansa gitmeleri gerektiği ile ilgili bir genelge yayımlamıştır.⁶² Ne var ki Bosna

⁵⁸ BOA, *Y.EE.KP*, 33/3258.

⁵⁹ Taylor, *a.g.e.*, s. 216.

⁶⁰ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 130-131.

⁶¹ Möhring, *a.g.e.*, s. 18-21.

⁶² Bridge, *a.g.e.*, s. 311. Nitekim Rusya da uluslararası hukuk normları dışına çıkarak Paris Antlaşması'nın (1856) kendi hükümlerini sınırladığını, onur ve haysiyetini yaraladığını düşündüğü Karadeniz'in tarafsızlığı ile ilgili hükümlerini tek taraflı olarak ilga

krizinin patlamasının ardından olaylar İzvolski'nin beklediği şekilde gitmemiş; İngiltere ve Fransa boğazların açılmasını kabul etmemişlerdir.⁶³ Bununla birlikte Aehrenthal yaz aylarında Avusturya ve Rusya arasında yapılan gizli görüşmeleri ifşa etmiştir. Bununla yüzleşen İzvolski adeta çökmüş ve Bosna ve Hersek'i hiçbir bedel ödemedi ilhak eden Aehrenthal'in bu zaferinin bedeli olarak Avusturya-Rusya ilişkileri artık her zamankinden daha kötü bir hâle gelmiştir.⁶⁴ İleride vuku bulacak gelişmelerin de göstereceği gibi Rusya, Bosna ve Hersek işini bir türlü unutamamış; Rusya'nın bu konudaki küskünlüğü, kırgınlığı ve kızgınlığı geçmek bilmemiştir.⁶⁵

3.3. İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya Hükûmetlerinin İlhaka Tepkisi

İlhakın ilanını müteakip İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey (1862-1933), Osmanlı Devleti'nin Londra sefirini görüşmek üzere davet etmiştir. Bu görüşmede İngiltere Hariciye Nazırı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı ile Bosna ve Hersek'in ilhaki Osmanlı Devleti için her ne kadar maddi bir kayıp değilse de bunun manevi tesirlerinin meşruti hükûmetin ağırlığına ve haysiyetine zarar vereceğini ve bundan dolayı diğer birtakım karışıklıkların ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Bu iki meselenin Osmanlı Devleti'ni ıslahatları gerçekleştirmekten menetmek niyetiyle ortaya çıkarıldığını ve Osmanlı Devleti'ne karşı pek ziyade hürmetsizce hareket edildiği inancında olduklarını, Berlin Antlaşması'na imza atan bütün devletlerin ve özellikle Osmanlı Devleti'nin fikirleri malum olmadıkça ve muvafakatları alınmadıkça antlaşma hükümlerinden birini ihlal etmek hakkını hiçbir devlete tanımayacaklarını, bu nedenle İngiltere hükûmetinin Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakını tasdikten imtina ettiğini ifade etmiştir. Babıali'nin mümkün olduğunca bir savaşa meydan vermemesinin uygun

---

ettiğini 31 Ekim 1870 tarihli bir nota ile ilan etmiş ve bu mesele Londra Konferansı'nda (1871) ele alınmıştır. Karadeniz'in tarafsızlığının sağlanmasında önemli rol oynayan Viyana hükûmeti ise o sıralar söz konusu hükümlerin bir Rus notası ile tek tarafı olarak kaldırılmak üzere olması nedeniyle şaşkınlık yaşarken, dönemin Avusturya basını Rusların bu yaptığının daha önce duyulmadığına ve büyük güçlerce yapılmış bir antlaşmanın tek tarafı olarak ilgasının şimdiye kadar vuku bulmadığına dikkat çeken bentler neşretmişlerdir. Mustafa Aydın, "Karadeniz'in Tarafsızlığının Kaldırılmasına Dair Gelişmeler ve 13 Mart 1871 Londra Antlaşması", *Yakın Dönem Türkiye Tarihi Araştırmaları*, Der Yayınları, İstanbul 2019, s. 161, 170.

⁶³ Mahmud Muhtar, *a.g.e.*, s. 106; Taylor, *a.g.e.*, s. 217.

⁶⁴ Bridge, *a.g.e.*, s. 311.

⁶⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt II [Kısım 1], Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943, s. 16.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

olduğunu, fakat her iki olayı şimdiden protesto ile tazminat talep etmesi gerektiğini söylemiştir. Londra sefiri, şimdiden karşılık talebinin birtakım mahzurları olabileceğini, böyle bir talebin ilhakın zımnen tasdiki makamında yorumlanabileceğini ifade ettiğinde Hariciye Nazırı Grey, sefirin bu fikir ve mütalaasına katılmış ve öncelikle protesto ve düvel-i muazzamaya müracaat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Talep edebilecekleri karşılıkların ise Avusturya askerinin Yeni Pazar'dan geri çektilmesi ve nakdî tazminat verilmesi olduğunu söylemiştir. Bunlar sağlandığı takdirde Osmanlı Devleti açısından olumlu bir netice elde edilebileceğini belirtmiştir. Londra sefiri; Hariciye Nazırı Grey'in Osmanlı hükûmetinin gerek bu hususta ve gerek genel olarak takip etmek niyetinde olduğu politika hakkında fikrini anlamayı arzu ettiğini, ancak bu hususta kendisine hariciye nezaretinden hiçbir yazı gönderilmediğinden sorularına cevap veremediğini belirtmiş, Hariciye Nazırı Grey'in bir konferans akdini lüzumlu görebileceğini ve Rusya, İtalya ve Almanya'nın Bulgaristan'ın istiklali ile Bosna ve Hersek'in ilhakını tasvip ettikleri hakkında şayi olan rivayeti teyit etmediğini, İngiltere hükûmetinin bütün yardımlarına nail olacaklarını ilave ettiğini, kendisinin de bu sözlere karşılık Hariciye Nazırı Grey'e teşekkür ettiğini bildirmiştir.⁶⁶

İngiltere, Rusya'ya da siyasi yardım vadederken Fransa, Avusturya'nın ve Bulgaristan'ın hareketlerindeki cebir ve şiddeti kınamış ve Rusya'nın konferans teklifine taraftar bulunmuştur.⁶⁷ Fransa sefaretî baştercümanı tarafından hariciye nezaretine tebliğ edildiğine göre gerek Bulgaristan'ın bağımsızlığı gerekse Bosna ve Hersek'in ilhakı meseleleri hakkında Fransa hükûmeti de İngiltere'nin görüş ve fikrine tamamen müşterekti. Bu iki devletin desteğiyle iki meselenin de Osmanlı Devleti açısından uygun bir şekilde sonuçlandırılması umulmaktaydı.⁶⁸ Nitekim Entente Cordiale Antlaşması ile aralarındaki meseleleri çözen ve dış politikalarında karşılıklı olarak birbirlerini kollayan Fransa ve İngiltere bu olayda da birlikte hareket etmişlerdi.⁶⁹

Öte yandan ilhaktan sonra İngiltere, Fransa ve Rusya ilhakın geçerliliğinin tanınması, Sırbistan ve Karadağ'a ödenecek tazminat türünün belirlenmesi gibi konuları görüşmeyi ve bu konuların 15 Ekim 1908 tarihli konferans kararına bırakılmasını talep edip, dayanışma gösterdiklerinde Aehrenthal'e tam destek sözü vermek üzere Almanya'yı da Avusturya'nın

⁶⁶ BOA, *Y.A.HUS*, 525/66.

⁶⁷ Mahmud Muhtar, *a.g.e.*, s. 105, 107.

⁶⁸ BOA, *Y.A.HUS*, 525/66.

⁶⁹ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 135.

yanına çekmişlerdir.⁷⁰ İlhakın ardından Almanya, Avusturya ile olan ittifakını muhafazaya devam edeceğini beyan etmiştir.⁷¹ Almanlar, Balkanlar'daki nüfuz ve gücü kendileri için oldukça önemli olan Avusturyalılarla birlik olduklarında Alman iktisat âlimi Friedrich List'in (1789-1846) Şark'a doğru ileri (Drang nach Osten) teorisi artık Almanya hariciye nezaretinde örnek alınmış ve Bismarck'ın Rusları Doğu'da serbest bırakmak prensibi de ortadan kalkmıştır.⁷² İngiltere ise Bosna ve Hersek'in ilhakının Alman hükûmetinin teşvikiyle olduğunu düşündüğünden doğal olarak merkezî güçleri zayıflatmak amacıyla Avusturya karşıtı bir politika takip etmiştir. Dolayısıyla İngiltere, Babiali ile Ballhausplatz'ın müzakerelerini zorlaştırmak için elinden geleni yapmış ve Babiali'ye Avusturya-Macaristan karşıtı bir politika takip etmesini telkin etmiştir.⁷³ Mamafih bu husustaki infial uzun sürmemiş ve Fransızlar kısa zaman sonra ilhakı büyük bir mesele yapmak istemediklerini açıkça ortaya koyarlarken, İngilizler dahi Aehrenthal ile Aralık ayı başlarında ilke olarak bir uzlaşmaya varmışlardır.⁷⁴

İlhakın ilanını müteakip Avusturya imparatoru diğer hükûmet başkanlarına olduğu gibi kendi el yazısı ile yazılı bir beyannameyle İtalya kralına da Bosna ve Hersek'e bir anayasa verileceğini, söz konusu eyaletlerin bu suretle Avusturya hükûmetinin bir parçası olacağını ve Yeni Pazar'daki askerinin geri çekileceğini bildirmiştir. Bu beyanname ile ilgili İtalya Hariciye Nazırı Tittoni, bu konuda İtalya'nın hareket serbestliği hakkını koruyacağını belirtirken, gazeteler İtalya için bundan bir menfaat çıkarımında bulunacağına ve böylece Trablusgarp'a serbestçe el koyacağına yönelik bentler neşretmişlerdir.⁷⁵ İttifak üyeleri olan Almanya gibi İtalya da planlanan ilhak ile ilgili bilgilendirilmiş ve prensipte ilhaka onay vermiştir.⁷⁶ Bununla birlikte Avusturya'nın bu sert politikası yeri geldiğinde Venedik'i de güç kullanarak geri almak üzere harekete geçebileceği konusunda İtalya'yı telaşlandırarak, İtalya'nın Üçlü İttifak'tan daha da uzaklaşmasında bir etken olmuştur.⁷⁷

---

⁷⁰ Bridge, *a.g.e.*, s. 310.

⁷¹ BOA, *HR.SYS*, 263/1.

⁷² Mahmud Muhtar, *a.g.e.*, s. 105, 107.

⁷³ Möhring, *a.g.e.*, s. 26.

⁷⁴ Bridge, *a.g.e.*, s. 311.

⁷⁵ BOA, *Y.A.HUS*, 525/70.

⁷⁶ Möhring, *a.g.e.*, s. 9-10.

⁷⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 624.

3.4. Sırbistan Hükûmetinin İlhaka Tepkisi

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Bosna ve Hersek'in Avusturya tarafından ilhakı haberinin alınması üzerine Sırp hükûmeti, Berlin Antlaşması'na imza atan devletlere sefirleri vasıtasıyla protestonamelerini takdim etmiştir. Söz konusu protestoname Osmanlı hükûmetine iletmek üzere Dersaadet Sırp sefirine gönderildiği gibi bir sureti de Osmanlı Devleti'nin Belgrad sefirine iletilmiştir. Bunun üzerine Belgrad sefiri, Sırp Hariciye Nazırı Milovanoviç ile görüşmüş ve bu görüşmede hariciye nazırı; Sırpların Berlin Antlaşması müzakerelerinde yer almamakla birlikte antlaşma hükümlerini kabul ve bu hükümlere riayet ettiklerini belirterek, Sırp kraliyetinin kendini bütün Sırp kavminin timsali addettiğinden bahsetmiştir. Hariciye nazırı ayrıca, Sırp hükûmetinin Bosna ve Hersek'in ilhakından dolayı Osmanlı hükûmeti zararına olarak arazi ya da diğer hususlarda hiçbir taviz talebinde bulunmayacağına Osmanlı hükûmetinin inanması arzusunda olduğunu ifade etmiş⁷⁸ ve bir karışıklık vuku bulduğunda Sırbistan'ın Osmanlı Devleti tarafında bulunacağını Osmanlı Belgrad sefirine teminen beyan etmiştir.⁷⁹

Öte yandan Rus hükûmeti de Belgrad kabinesine itidalli olmasını dostane, fakat pek kati surette nasihat etmiş; keza Osmanlı Devleti'nin Petersburg sefiri de Rus hariciye nazırı vekilince Sırp hükûmetinin Avusturya'nın ultimatoma verdiği cevaptan makul olmayan bir hareket vuku bulması hakkında endişeye yer olmadığı konusunda temin edilmiştir.⁸⁰

⁷⁸ BOA, *HR.SYS*, 263/1.

⁷⁹ BOA, *Y.A.HUS*, 525/68. Babıali ile Sırp hükûmeti arasında olası bir ittifakın gerçekleşmesinin ise İngiltere hükûmeti nezdinde hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Londra sefiri, İngiltere hariciye müsteşarı ile yaptığı görüşmeden Belgrad'dan gelen ve Babıali ile Sırbistan arasında bir ittifak için müzakereler yapılmakta olduğu zannına sebebiyet veren haberlere iyi bir nazarla bakılmadığını anladığını, zira bu müzakerelerin Sırbistan'ın talepleriyle Babıali'yi bağlamasından ve Avusturya hükûmeti ile Babıali arasında Babıali açısından kazançlı bir anlaşma yapılmasına engel teşkil etmesinden korkulduğunu dile getirmiştir. Londra sefiri de Babıali açısından çok da faydalı olmayacak bir hükûmetin hoşnutluğunu kazanmak için Avusturya ile bozuşmanın kârlı olmayacağını düşünmüştür. Londra sefirine göre Sırbistan, Avrupa devletleri içinde pek de itibar sahibi değildi ve Sırbistan ile ittifak etmek Osmanlı Devleti'nin ne şanına ne haysiyetine ne de menfaatine uygun düşmekteydi (BOA, *HR.SYS*, 263/1).

⁸⁰ Avusturya hükûmeti Sırp hükûmetine akilane ve itidalkârane hareket etmesi lüzumunu vesayada bulunmuş olmalarından dolayı devletlere teşekkür etmekle beraber Viyana kabinesinin fikrince Sırbistan'ın Avusturya'ya karşı düşmanlığında ısrar ettiği bazı emarelerden anlaşılmış olmalıydı ki Viyana hükûmeti söz konusu vesayayı tekid etmelerini devletlerden rica etmiştir (BOA, *HR.SYS*, 263/1).

Bununla birlikte Sırp Hariciye Nazırı Milovanoviç, Pravda adlı Sırp gazetesinde savaş ya da barış meselelerinin öncelikle Avusturya'nın tavır ve hareketine ve Balkan hükûmetlerinin hukuk ve menfaatlerine bağlı olduğunu ve konferans toplanmadıkça Bosna ve Hersek'in ilhakının Avrupa devletleri tarafından hiçbir surette tanınmayacağını ifade ederken⁸¹ Sırp hükûmeti adeta harp ilanına varan askerî hazırlıklar yapmıştır.⁸²

Osmanlı hükûmeti ise Sırbistan ve Karadağ sefaretlerine henüz ataşemiliter tayin edilmemiş olduğundan askeriye ile ilgili yeni gelişmelerden malumat alamamış; mevcut durum nedeniyle seferberliğin derecesinden, silah, cephane ve diğer harp gereçlerine ilişkin bilgilerden (miktar, cins) haberdar olmak için askerî memurlar görevlerine başlayıncaya kadar Belgrad ve Çetine sefaretlerinin edinecekleri bilgiyi peyderpey ve süratle bildirmelerini istemiştir.⁸³ Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa bu hususta Kosova vilayetinden alınan telgrafı ek olarak takdim ile gönderdiği bir telgrafında; Sırp hükûmetinin o günlerde sınır civarında askerî yollar açtığına ve askerî önemi olan noktaları tahkim işleriyle uğraşmakta olduğuna değinmiş, hatta bu faaliyetlerin Arnavutları endişelendirdiğinin Priştine mutasarrıflığından haber verildiğini belirtmiştir. Ayrıca gerekirse Sırp hükûmeti bu teşebbüsünden vazgeçmediği takdirde askerî mühimmatının Selanik yoluyla geçişine engel olunabileceğini bildirmiştir. Rumeli vilayeti müfettişliğine cevaben Sırp hükûmetinin teşebbüslerinin Bosna ve Hersek meselesinden dolayı Avusturya aleyhinde olduğu ve kendileri ile itilaf üzere bulunduğundan endişe edilecek bir durum olmadığına Arnavutlara anlatılması istenmiştir.⁸⁴

Öte yandan Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ arasında bir ittifakın gerçekleşme ihtimali ve Avusturya-Macaristan ile Rusya müzakerelerinin memnuniyet verici bir surette ilerlemediği hakkında vaki olan şüphe Viyana borsasını da olumsuz yönde etkilemiş ve hisse fiyatı oldukça düşmüştür. Bu nedenle Viyana borsa komiseri bir beyanatta bulunmak zorunda kalmıştır. Borsa komiseri beyanatında Sırp çetelerinin saldırdıkları, sınırda önemli hadiselerin vuku bulduğu ve Dersaadet'teki Avusturya Elçisi Pallavici'nin Dersaadet'ten hareket ettiği hakkındaki sayıaların tamamen asılsız olduğunu hariciye nezaretinden aldığı malumata

⁸¹ BOA, *HR.SYS*, 263/1.

⁸² *MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 169.

⁸³ BOA, *HR.SYS*, 263/1.

⁸⁴ BOA, *BEO*, 3426/256940.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

binaen yalanlamıştır. Ayrıca İmparator Franz Joseph'in sulhun devam etmesi için büyük nüfuzunu kullanacağını şüphesiz olduğunu, Hariciye Nazırı Baron Aehrenthal'in de Sırbistan ve Karadağ ile maatteessüf bir muharebe zuhur eder ise bu muharebenin ikisiyle sınırlı kalacağı inancında olduğunu söylediğini, bununla birlikte devletler bir anlaşmazlığın önünü almayı arzu ediyorlar ise bu hususta fevkalade mesai sarf etmeleri gerektiğini, zira durumun bunu gerektirecek derecede vahim olduğuna inanmak için birçok sebebin mevcut olduğunu ifade etmiştir. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında bir savaş çıkabileceği yolunda Times gazetesinde çıkan haber üzerine Sadrazam Kâmil Paşa ise iki devlet arasındaki meselelerin barış yoluyla çözülebileceğini, Avusturya hükûmeti ile müşkülâtın giderilmesine çalışıldığını ve şimdiki hâlde harbin vuku bulması endişesine mahal olmadığını beyan etmiştir.⁸⁵

3.5. Karadağ Hükûmetinin İlhaka Tepkisi

Osmanlı Devleti'nin Çetine sefiri, ilhaktan birkaç gün sonra gönderdiği telgrafta; Karadağ prensinin kendisini çağırdığını ve prensin Karadağ'ın dostluğuna her zamankinden fazla güvenilebileceğini, Osmanlı Devleti'ne ait olan Bosna ve Hersek eyaletlerinin Avusturya tarafından ilhakına Berlin Antlaşması'nın ihlali nazarıyla bakıldığını, bu duruma Karadağ'ın da hükûmranlık haklarını sınırlayan 29. maddeden kurtulmuş nazarıyla bakacağını beyan ettiğini bildirmiştir. Keza Karadağ prensinin Belgrad'da Karadağ Murahhasının şerefine düzenlenen ziyafette sefir heyetinden yalnız Osmanlı sefirinin hazır bulunmuş olduğunu öğrenmekten memnuniyet duyduğunu, bunun hâlihazırda Osmanlı Devleti ile iki Sırp hükûmeti arasında mevcut olan ittifak ve itilafa bir delil olduğunu, hükûmetinin Sırbistan'la ittifak olarak toplanacak konferansta Osmanlı Devleti'nin zararına olarak hiçbir talepte bulunmayacağını en kati surette temin ve tebliğ ettiğini ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'nin zararına kazanımlar elde etmek istediği yolunda özellikle de yabancı gazetelerde çıkan havadislerin asılsız olduğunu ifade ettiğini belirtmiştir.

Çetine sefiri Almanya ve Rusya hükûmetlerinin de Karadağ'a sakin olmasını ve itidalli davranmasını oradaki sefirleri aracılığıyla tavsiye ettiklerini ve Karadağ hariciye nezareti müdürü ile olan görüşmesinde kendisinin Karadağ hükûmetinin Osmanlı Devleti zararına taviz elde etmek üzere bir ittifak hazırlamakta olduğuna dair bazı Avusturya gazeteleri

---

⁸⁵ BOA, *Y.EE.KP*, 33/3273.

tarafından neşredilen havadisi yalanladığını ve Emetin bir savaş çıkması hâlinde tamamen tarafsız kalacağını beyan ettiğini bildirmiştir. Bununla birlikte Çetine sefiri her türlü ihtimale karşı hazır bulunmak gerektiğine de dikkat çekmiştir. Ayrıca Karadağ hariciye nazırının da sefarete gelip, Karadağ Emeti'nin Bosna ve Hersek meselesi hakkında Osmanlı hükûmeti ile ortak hareket etmeyi kararlaştırarak, bir anlaşma sağlamak üzere Karadağlı bir generalin refakatinde, Dersaadet'e gitmek üzere hareket edeceğini söylediğini ve Karadağ Emeti'nin maksadının Bosna ve Hersek'te muhtariyet idaresine sahip bir hükûmet teşkili olduğunu, bu maksadın İngiltere ve Rusya sefirlerine de beyan edildiğini haber vermiştir.⁸⁶

Öte yandan kumandanlıktan gönderilen bir telgrafta ise dağlıların Andriyeviç ve Kolaşın taraflarına silah ve mühimmat getirip, ahaliye dağıttıkları bilgisi verilmiştir. Buna cevaben Karadağ'ın hazırlıklarının da Sırbistan'ın hazırlığı gibi Bosna ve Hersek meselesinden dolayı Avusturya aleyhinde olduğu, Karadağ Osmanlı Devleti ile ittifak hâlinde olduğundan kendileri açısından endişe edilecek bir durum olmadığı ifade edilmiştir.⁸⁷ Ancak yine de Karadağ'ın bu faaliyetlerinden tedirgin olduğundan İşkodra Valisi Saffeddin Paşa gönderdiği şifrede Karadağ hükûmetinin Podgoriça civarındaki ahaliye silah dağıtmaktaki maksadının Avusturya'ya karşı olduğunun ve Müslüman ahaliyi bu yolda temin ettiklerinin ağızdan ağıza dolaştığını, zaten Müslümanların Osmanlı hükûmetine silah kullanmayacaklarını Karadağ hükûmetinin de çok iyi bildiğini belirtmiş; fakat değişen şartlara ve politikaya göre Karadağ hükûmetinin bu durumu kendine menfaat sağlayabilecek bir duruma da dönüştürebileceğine dikkat çekmiştir.⁸⁸ Nitekim her ne kadar Karadağ Emeti'nin Müslüman halkı silahlandırmaktan maksadı Avusturya aleyhinde olsa ve Müslümanları zahiren bu noktada temin etmek için uğraşsa da Avusturya tarafından bir şey elde edeceğinden ümidini kestiği ve bazı devletlerden cesaret bulduğu anda amaçlarını Osmanlı Devleti'ne çevirmesi ihtimal dâhilinde görülmüştür.⁸⁹

⁸⁶ BOA, *HR.SYS*, 263/1.

⁸⁷ BOA, *BEO*, 3427/257001.

⁸⁸ BOA, *DH.MKT*, 2662/97.

⁸⁹ BOA, *DH.MKT*, 2681/22. Bu arada Çetine sefaretinden gönderilen bir tahriratta; Çetine'deki İngiltere maslahatgüzarının ifadelerinden ve daha önceki temayüllerinden arazi terkiyle küçük hükûmetlerin susturulmasına fena gözle bakmadığından bahsedilmiştir. Her ne kadar bu maslahatgüzarın kendi şahsi düşüncelerinden ibaret olup, İngiltere Devleti'nin bu hususta bir kararı olmasa da siyaset icabı olarak o sırada Karadağ'a yakınlık gösterdiği maslahatgüzarın tavır ve davranışlarından anlaşılmaktaydı. Hatta oradaki Avusturya sefiri İngiltere maslahatgüzarının Karadağlılara lüzumundan fazla önem verdiğini teessürle Osmanlı Çetine sefirine beyan etmiş ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile uzlaştıktan sonra "Karadağ gibi

4. İlhak Krizinin Çözümü

Osmanlı Devleti açısından bakıldığında Bosna ve Hersek hakkında talep edilen tavizler Avusturya Devleti tarafından kabul edilmedikçe bu vilayetlerin Avusturya'ya ilhaki kararı Osmanlı hükûmeti tarafından kabul ve tasdik edilmeyeceği gibi diğer devletlerin dahi bunu kabul ve tasdik etmeyecekleri düşünülmekteydi. Zira Avusturya, Bosna ve Hersek hakkındaki kararına meşru bir şekil vermedikçe Avusturya emtiasına boykot icrasından geri durmayan ahalinin sakinleştirilmesi mümkün olmayacağı gibi Sırbistan ve Karadağ da Balkan Yarımadası'nda statükonun değişmesinden müteessirlerdi.⁹⁰ Avusturya hükûmeti açısından bakıldığında ise Osmanlı hükûmeti ile münferiden ve dostane bir itilafa varmak düvel-i muazzama ve bilhassa Rusya hükûmeti tarafından muvafık görülen bir konferansa zemin hazırlamak için önemliydi. Ayrıca Avusturya'nın Şark'taki ticaretine büyük zararı olan boykota nihayet verebilmek, Sırbistan ve Karadağ ile Bosna ve Hersek meselesinin halledilmesinde hareket serbestliğini muhafaza edebilmek ve Balkan hükûmetlerince sonuçları şimdiden kestirilemeyecek birtakım hadiselerin önünü alabilmek için Osmanlı Devleti ile bir an evvel itilafa varması kendi menfaati gereğindendi.⁹¹

Neticede 11 Ocak 1909 tarihinde Osmanlı ve Avusturya hükûmetlerinin 2.5 milyon Osmanlı lirasının tazminat olarak ödenmesi hususunda anlaşmalarının ve 12 Ocak tarihli toplantıda bu miktarı kesinleştirmelerinin ardından 16 Ocak 1909 tarihli gazetelerde iki hükûmetin Bosna ve Hersek meselesi ile ilgili olarak anlaşmaya vardıklarından bahsedilmiştir.⁹² Henüz sözlü olarak kararlaştırılmışsa da düzenlenen protokolün birer sureti de yanlış anlaşılmalara meydan vermemek üzere bütün sefaretlere gönderilmiştir.

---

ehemmiyetsiz bir hükûmetçiğe” artık müsamahakâr davranmayacağını söylemiştir. Ayrıca Çetine sefiri, Karadağ prensinin de İngiltere'nin temayüllerinden bir şey kapabilmek emeliyle İngiltere maslahatgüzarına diğer sefirlerden farklı muamele gösterdiğine şahit olduklarını arz etmiştir (BOA, *BEO*, 3504/262763).

⁹⁰ BOA, *BEO*, 3504/262765.

⁹¹ BOA, *BEO*, 3504/262763.

⁹² Mehmet Emin Elmacı, “1908 Avusturya Boykotunda Liman İşçileri”, *Kebikeç*, Sayı 5, 1997, s. 161; Çetinkaya, *a.g.e.*, s. 116. Bu hususta Rusya Hariciye Nazırı İzvolski de imzalandığı telgraf ajansları tarafından ilan edilen itilafname metninin kendisine tebliğini Osmanlı hükûmetinin Petersburg sefirinden rica etmiş ve işin teferruatı hakkında sefirle görüşmüştür.

Sırbistan ve Karadağ hükûmetleri Osmanlı hükûmetinin Avusturya hükûmeti ile anlaşmaya varmasını hoş karşılamamışlardır. Bu hükûmetlerin tepkileri, ilgili sefaretler aracılığıyla Osmanlı hükûmetine bildirilmiştir. Belgrad sefiri gönderdiği telgrafta Bosna ve Hersek meselesi ile ilgili itilaf hakkında Sırp hükûmetinin derhâl devletlere tebliğ edilmek üzere bir muhtıra hazırlamakta olduğunu ifade ederken Çetine sefaretinden gönderilen telgrafta Karadağ Mebusan Meclisi'nde hükûmet adına okunan beyannamede Avusturya'nın Bosna ve Hersek hakkındaki politikası ile Bosna ve Hersek meselesine dair akdedilen itilafın tenkit edildiği, Karadağ hükûmetinin konferansın toplanmasını bekleyeceğinin ve şayet konferans Karadağ hükûmetinin menfaatlerini desteklemezse kendi menfaatlerini bizzat elde edeceğinin ifade edildiği belirtilmiştir.⁹³

Ocak ayında yapılan Osmanlı Devleti'ne mali tazminat ödeme anlaşması Osmanlıların ayrıntılar üzerinde pazarlıklarını devam ettirmeleri nedeniyle Şubat ayına kadar sürmüştür.⁹⁴ İki hükûmet aralarındaki bir sonuca bağlanmamış bazı meseleleri halletmek arzusunda olduklarından Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Hariciye Nezareti Vekili Gabriel Noradunkyan ve Avusturya Büyükelçisi Pallavicini hükûmetleri adına 26 Şubat 1909 tarihinde Dersaadet'te iki nüsha olarak tanzim edilen protokolü imzalamışlardır. Ardından Hariciye Nazırı Rıfat Paşa Viyana'dan gönderdiği telgrafta Aehrenthal ile görüşüğünü ve protokolün imzalanmasından dolayı memnuniyetini beyan ettiğini, boykota da bir an evvel nihayet verileceğine inandığını ilave ettiğini, kendisinin de gereken tedbirlerin alınacağını ifade ettiğini, daha sonra umumi siyasetten ve özellikle Avusturya ile Sırbistan ilişkilerinden bahsettiklerini, yarın imparator tarafından kabul edileceğini oradan Petersburg'a, oradan da Berlin'e gitmek niyetinde olduğunu, eğer gerekirse Roma'ya dahi gideceğini bildirmiştir.

Avusturya sefiri tarafından Bosna ve Hersek hakkındaki bu protokolü tebliğ olarak Rusya hariciye nezaretine de bir nota verilmiştir. İzvolski tarafından bu notaya verilen cevapta Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki itilafın, Bosna ve Hersek meselesinin Berlin Antlaşması'nı

---

⁹³ BOA, *BEO*, 3504/262763. Sırbistan bu husustaki iddialarını törpülediğinde (30 Mart 1909), Karadağ ile olan meseleyi de halletmek zor olmamıştı (6 Nisan 1909). Böylece Aehrenthal'in Ekim başında yaptığı hamle 1909 Nisanı'nda başarı ile sonuçlanmıştı. Nitekim kendisi de 18 Ağustos 1909 tarihinde İmparator tarafından verilen kont unvanıyla ödüllendirilmişti. H. W. Steed, W. A. Phillips ve D. Hannay, *A Short History of Austria-Hungary and Poland*, The Encyclopaedia Britannica, London 1914, s. 39.

⁹⁴ Bridge, *a.g.m.*, s. 70.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

imzalayan devletlerden akdolunacak konferansa havale edilmesi lüzumunu bertaraf ettiği beyan edilmiştir.⁹⁵

Öte yandan bütün vilayetlere ivedilikle Osmanlı ve Avusturya-Macaristan devletleri arasında gerek Osmanlı hükûmeti gerekse Bosna ve Hersek Müslümanlarının hukuk ve menfaatlerinin muhafazası esası üzerine akdedilip, 26 Şubat 1909 tarihinde tarafların murahhaslarınca imzalanan protokol ile anlaşma sağlandığı ve vatani müdafaa gayesiyle ahali tarafından Avusturya-Macaristan emtiası aleyhine yapılan boykotun artık devam ettirilmesi ülkenin menfaatine asla uygun olamayacağından hükûmetler arasında itilafın hasıl olduğunun derhâl ilanı ve bundan sonra gelecek Avusturya emtiasının ihraç ve naklinin engellenmesine teşebbüs edenler olursa hükûmetçe gereken tedbirlerin alınmasına müsaade edildiği bildirilmiştir. Nitekim Avusturya-Macaristan emtiasına karşı devam eden boykotun kaldırıldığı hakkındaki iradenin mülhakata ve merkez vilayette lazım gelenlere tebliğ edilmesi üzerine Selanik limanına gelen Avusturya Lloyd Kumpanyası'nın Bukovina adlı vapurunun Osmanlı ve Avusturya bayraklarıyla donatılıp, limana girerek yüklerini çıkarttığı Selanik vilayetinden bildirilmiştir.⁹⁶

Tasdiknameleri 26 Nisan 1909 tarihinde iki hükûmet arasında teati edilmiş olan protokolün beşinci maddesine göre Avusturya-Macaristan hükûmeti protokolün imzalanmasından itibaren 15 gün müddet zarfında Dersaadet'te Osmanlı hükûmetine altın akçe olarak 2.5 milyon Osmanlı lirasını ödemeyi taahhüt etmiştir.⁹⁷ Osmanlı hükûmeti ise o sıralar bütçesini

⁹⁵ BOA, *HR.SYS*, 265/1.

⁹⁶ BOA, *BEO*, 3500/262482.

⁹⁷ BOA, *BEO*, 3549/266164. Söz konusu meblağın Mayıs'ın onuncu günü ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ödeme şekliyle ilgili olarak da Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, ödeme için belirlenen günde Osmanlı Bankası'nın söz konusu meblağı Osmanlı hükûmetinin emrine hazır bulundurması lazım geldiğini vaktiyle beyan ettiğinden Viyana'daki imtiyazlı Allgemeine Österreichische Boden Credit Anstalt Bankası'nın Mayıs'ın sekizinci günü Osmanlı Bankası'nın Londra şubesine 2.5 milyon Osmanlı lirasını teslim edeceği ve bu meblağı Mayıs'ın onuncu günü Dersaadet'te Osmanlı hükûmetinin emrine hazır bulundurması ile durumu Osmanlı Bankası'nın Dersaadet merkezi maarifetiyle Osmanlı hükûmetine vakit kaybetmeden bildirmesinin adı geçen şubeye emir ve ihtar edileceği ve Mayıs'ın onuncu gününde 2.5 milyon Osmanlı lirasının altın olarak Osmanlı hükûmeti emrine hazır bulundurulacağı bildirilmiştir. Ayrıca söz konusu yazının senet kabul edildiği ve 26 Şubat 1909 tarihinde Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan protokolün beşinci maddesi gereğince Avusturya-Macaristan tarafından vaki olan taahhüdün söz konusu meblağın ödenmesi suretiyle yerine getirildiğinin de beyan buyurulmasının rica edildiği ifade edilmiştir (BOA, *BEO*, 3549/266164).

denkleştirmeye, borçlarını ödemeye çalıştığından alınan bu tazminat da borçlar için kullanılmıştır.⁹⁸ İpek Mebusu İbrahim Efendi'nin ifadesine göre Avusturya'dan alınan tazminat Bosna ve Hersek muhacirlerine yardım etmek üzere dahi kullanılmamıştır.⁹⁹ Bununla birlikte Bosna ve Hersek'in ilhakından sonra Osmanlı ve Avusturya-Macaristan hükümetleri arasındaki bir diğer sorunu Osmanlı-Avusturya hududu hakkındaki ihtilaf oluşturmuştur. İlhaktan önce de yaşandığı görülen sorunlar¹⁰⁰ ilhak olayının vuku bulmasından sonraki yıllarda da Avusturyalıların kendi lehlerine ellerinde daha çok arazi bulundurmak amacıyla sınır tecavüzlerinde bulunmaları nedeniyle devam etmiştir.¹⁰¹

5. İlhakın Muhtemel Nedenlerinin ve Yol Açtığı Sonuçların Değerlendirilmesi

İşgalinin ardından dile getirilip, bir şaya olarak kalan ve zaten 30 yıldır fiilen idare edilen Bosna ve Hersek'in ilhakı neden 5 Ekim 1908 tarihinde gerçekleştirilmişti? Zira Avusturya-Macaristan İmparatorluğu “Bu lokmayı çoktan yutmuş gitmişti? Şimdi yeniden kurcalamaya sebep ne idi?”¹⁰²

Berlin Antlaşması'nın hükümlerinden birini bir oldubitti ile değiştiren Avusturya-Macaristan'a bu cesareti veren şey muhtemelen bu olayın önemli bir komplikasyona yol açmayacağına olan inancıydı. Zira Bosna ve Hersek topraklarında hükümlerlik hakkı olan Osmanlı

---

⁹⁸ BOA, *BEO*, 3543/265704; BOA, *BEO*, 3566/267380; *MMZC*, D. I, İS. I, C. III, s. 645; *MMZC*, D. I, İS. I, C. IV, s. 16, 293. Nitekim 1324 (1908-1909) senesine ait bazı mühim ve acil masraflar ile Şubat ayı maaşlarının verilmesi için meclis-i umumiye tarafından 10 Mart 1325 (23 Mart 1909) tarihinde teati edilen mukavelename gereğince karşılık gösterilmeksizin 500.000 Osmanlı lirası Osmanlı Bankası'ndan ve 500.000 Osmanlı lirası da Deutche Orient Bank'tan % 6 faizle borç alınmıştı. Osmanlı Bankası'ndan alınan 500.000 liranın mukavele tarihinden itibaren üç ay ve Deutche Orient Bank'tan alınan 500.000 liranın ise o sene zarfında ödenmesi gerekmektedir. Mamefih geçen seneye ait fevkalade masrafları karşılamak üzere alınan bu 1 milyon liranın bir hayli açığı bulunan 1325 (1909-1910) senesine ait gelirlerden verilmesine imkân olamayacağı gibi o sene ödenmesi de yapılan mukavelelerin şartları gereğindendi. Bu meblağın ödenmesi için Avusturya hükümetinden alınacak 2.5 milyon Osmanlı lirasından başka bir karşılık mevcut değildi. Ayrıca Mart maaşına harcanmak üzere çeşitli bankalardan yapılacak borç talebi için de Avusturya hükümetinden alınacak 2.5 milyon Osmanlı lirasından başka bir karşılık bulunmamaktaydı (BOA, *BEO*, 3547/266001).

⁹⁹ *MMZC*, D. I, İS. III, C. I, s. 163.

¹⁰⁰ BOA, *BEO*, 3357/251772.

¹⁰¹ BOA, *HR.SYS*, 178/15.

¹⁰² “Konferans”, *Tanin*, 24 Eylül 1324, s. 3.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

İmparatorluğu'nun bir savaşı göze alamayacağı gibi Balkanlar'da statükoyu korumak üzere anlaştığı Rusya'nın da bir savaş çıkaramayacağı düşünülmektedir.¹⁰³ Çünkü Rusya büyük bir muharebeden (1904-1905) mağluben çıkmış ve henüz askerî düzenlemelerini tamamlamamıştı. Dâhilî işlerinde de karışık bir hâlde bulunduğundan düvel-i muazzamadan hiçbiriyle muharebeye kalkışamayacağı ve şayet kalkışacak bile olsa müttefiklerinin onu böyle bir teşebbüsten vazgeçirmeye çalışacakları beklenmekteydi.¹⁰⁴

23 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyetin ikinci kez ilanı ve yeni Mebusan Meclisi'ne Bosna ve Hersek'ten de temsilciler seçilerek Bosna ve Hersek'in Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir yer hâline gelmesi niyetleri ilhaka yol açan önemli bir etken olmuştur.¹⁰⁵ Nitekim Osmanlı Devleti'nde meşruti idarenin tesisi Bosnalılara Avusturya-Macaristan yönetimi altında sahip olduklarından daha demokratik bir anayasa sunarak, Osmanlı Devleti'nin Bosna ve Hersek üzerindeki haklarının iadesini istemesine makul bir sebep teşkil edebilirdi. Meşruti idarenin Bosna ve Hersek'te ortaya çıkaracağı etkilerden dolayı Avusturya hükûmetinin birtakım meselelerle uğraşacağı Aehrenthal tarafından Ischl'de vuku bulan bir mülakatta da dile getirilmişti.¹⁰⁶

Ağustos 1908'de Said Paşa hükûmeti istifa edip, yerine 5 Ağustos 1908'de Kâmil Paşa sadrazam olmuştu. Hükûmetin yeni ve gelişmiş bir idare sistemi kurma arzusuyla maliye, ordu ve eğitim sisteminin ıslahı ile meşgul olduğu bir sırada iç çekişmeler de aralıksız olarak devam etmekteydi. Bu durum da büyük ve küçük devletlere planlı bir şekilde milletlerarası anlaşmaları hiçe sayıp, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle siyasi çekişmelerden dolayı zayıflamış olan ordusunun durumundan da yararlanarak, kendi emellerini bir oldubittiye getirmelerine fırsat vermişti.¹⁰⁷

Gittikçe artan Sırp ve Hırvat milliyetçi faaliyetlerine karşı Aehrenthal'in Bosna ve Hersek'i ilhaki, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesi üzerine Sırpların bu iki vilayeti ele geçirme umutlarını sona erdirebilirdi. Ayrıca Avusturya yönetiminin 30 yılda iki vilayetin sakinlerine yarar sağlayamamasındaki başarısızlıklar işgaldeki anomaliye atfedildiğinden Avusturya'nın bu vilayetlerdeki misyonunu yerine getirmesinin önünü

¹⁰³ Möhring, *a.g.e.*, s. 5.

¹⁰⁴ BOA, *Y.EE.KP*, 33/3258.

¹⁰⁵ Beydilli, *a.g.m.*, s. 176.

¹⁰⁶ BOA, *HR. SYS*, 260/2.

¹⁰⁷ *MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 3; Yılmazata, *a.g.e.*, s. 132.

açabilirdi. Ne var ki bir bakıma her şeyi göze alarak ilhak olayını gerçekleştiren Aehrenthal'ın bu büyük darbesi Güney Slav sorununu çözmediği gibi yenilgiye uğramasına rağmen Sırbistan'ı da küçük düşürmemiştir; mamafih Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu bir bakıma Sırp hükûmeti seviyesine indirmiştir. Keza Avusturya-Macaristan'ı Almanya'ya bağımlı olmaktan da kurtaramamıştır. Nitekim Avusturya devlet adamları hâlâ dünyanın gözünde Alman koruması altında durmaya devam etmişlerdir.¹⁰⁸

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakında Aehrenthal'e cesaret veren bir hususunda Bosna sınırından Yeni Pazar Sancağı'na doğru yapılması tasarlanan Uvaç-Mitroviçe demir yolu projesi imtiyazını elde etme başarısı olduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁹ Bununla birlikte ilhak hadisesi ileride sebep olabilecekleri öngörülemez acemice bir diplomatik hata olarak da değerlendirilmektedir. Zira Avusturya mevhum bir menfaat için Osmanlı Devleti'ni gücendirmiş, Bulgaristan'ı böyle bir harekete sevk ederek Balkan hükûmetleri arasındaki dengeyi bozmuş, Sırbistan'ı sıkıntılı bir duruma sokmuş, kuvvetini henüz toplayamamış Rusya'yı kuşkulandırmış, İtalya'yı gelecek için bir talepte bulunma yoluna sevk etmiş¹¹⁰ ve Almanya'yı bir taraftan kendi müttefikine diğer taraftan Almanya için gerekli olan Osmanlı Devleti'ne karşı müşkül bir duruma düşürmüştür.¹¹¹ Keza benzer görüşler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul Büyükelçisi Pallavicini tarafından da paylaşılmaktadır. Pallavicini, Bosna ve Hersek'in ilhakını tamamen gereksiz ve bütün kötülüklerin başlangıcı olan bir hadise olarak yorumlamaktadır. Nitekim Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğüne yöneltilen bu saldırı, İtalyanların 1911 yılında Trablusgarp'ı işgal etmelerinin ve böylece Trablusgarp Savaşı ile 1912 yılında Balkan Savaşları'nın vuku bulmasının da temel nedeni olmuştur. Pallavicini'nin değerlendirmesine katıldığı anlaşılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İstanbul Askerî Ataşesi Pomiankowski (1909-1918) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun İtalya'nın Trablusgarp'ı işgaline göz yummasını ve Balkan devletlerinin

¹⁰⁸ Taylor, *a.g.e.*, s. 214-216.

¹⁰⁹ May, *a.g.m.*, s. 527; Mustafa Sarı, "Mitroviçe-Ovaç Demiryolu Projesi Örneğinde Avusturya'nın Balkanlara Yayılma Politikası (1908)", *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (ed.) Abidin Temizer ve Sevilay Özer, Gece Kitaplığı, Ankara 2017. Theodor von Sosnosky'nin ifadesine göre "Sancak demir yolu aldatmacası sadece bir başlangıçtı; ilhak, dramının kendisiydi", May, *a.g.m.*, s. 527.

¹¹⁰ "Konferans", *Tanin*, 24 Eylül 1324, s. 3.

¹¹¹ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 42/13.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

Osmanlı Devleti'ne karşı verdikleri mücadelede pasif kalmasını Avusturya-Macaristan diplomasinin büyük ve affedilemeyen bir hatası olarak değerlendirmekte ve dışişleri diplomatlarının Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bekasının Osmanlı İmparatorluğu'nun bekasından geçtiğini idrak edememiş olmalarını eleştirmektedir.¹¹²

Öte yandan ilhak olayının bir sonucu da Rusya ve İtalya'nın birbirlerine daha da yaklaşmasına ve Balkanlar'da statükonun korunması mümkün olmazsa Avusturya-Macaristan yayılmasına karşı bir önlem olarak oldukça gizli tutulan Racconigi Antlaşması'nın (24 Ekim 1909) imzalanmasına sebep olmasıdır.¹¹³

Avusturyalı diplomat Graf Lützow'a göre ise Aehrenthal'in ilhak kararında Bosna'yı Habsburg İmparatorluğu'na tamamen bağlayarak, şanlı Habsburg tahtına bir eyalet kazandırmak suretiyle adını tarihin altın sayfalarına yazdırma arzusu etkili olmuştur.¹¹⁴ Bu hususla ilgili olarak Aehrenthal ve Berchtold'ün İzvolski ile Buchlau'da yaptıkları görüşmede Bosna ve Hersek'i ilhak ile İmparator Franz Joseph'in son günlerini olduğundan biraz daha parlak hâle getirmek istediklerini söyledikleri ve İzvolski'nin de boğazlara karşılık bu teklifi kabul ettiği ifade edilmektedir.¹¹⁵ Ayrıca ilhak olayının vuku bulmasına ilişkin öne sürülen bir görüş olarak; Avusturya'nın 400 seneden beri gizli düşmanlığı olduğunun, Gazi Sultan Süleyman Han'ın muzafferane Viyana surları altına kadar geldiğini unutmadıklarının ortada olduğunun, özellikle o muharebelerin sırf dinî taassubdan ileri geldiği hatırlanırsa Avusturya Devleti'nin iç yüzünü keşfetmekte zahmet çekilmeyeceğinin ve Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek'i ilhak etmesinin buna delalet ettiğinin söz konusu edildiği de görülmektedir.¹¹⁶

Bu meselede dikkat çeken bir diğer husus da Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı ile Avusturya-Macaristan'ın Bosna ve Hersek'i ilhakının planlanmış bir hamle mi yoksa tesadüfi mi olduğudur. Avusturya hükûmeti Bulgaristan ile bir anlaşma yapmasa bile her iki taraf da atacakları adımdan

¹¹² Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914-1918 I. Dünya Savaşı"*, (çev.) K. Turan, Kayıhan, İstanbul 1990, s. 42-43.

¹¹³ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 631-632; Buçukçu, *a.g.e.*, s. 191.

¹¹⁴ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 128.

¹¹⁵ Schreiner, *a.g.e.*, s. 214.

¹¹⁶ BOA, *DH.MKT*, 2897/99.

birbirlerini haberdar etmişlerdir.¹¹⁷ Ekim ayı başında Bulgar Prens Ferdinand'ın Avusturya-Macaristan ziyareti sırasında, Aehrenthal, Bulgar Prense ilhakin yakında yapılabileceğini bildirmiş ve Prensün güney vilayetlerinde de aynısını yapmasının doğal olacağını düşündüğünü eklemiştir.¹¹⁸ Avusturya'nın Bulgaristan'ın tam bağımsızlık fikrine destek vermesi oradaki Rus nüfuzunu önemli ölçüde engellemesi, buna mukabil Avusturya nüfuzunu artırması, Bulgaristan'ın panslavist hareketlerin içinde yer almasına engel olması ve Bosna ve Hersek'in ilhakin Slav akvamının tepkisini hafifletmesi amaçlarına yönelik olmuştur. Böylece Avusturya'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden Slav milliyetçiliği daha kolay kontrol altına alınabilirdi. Ayrıca bu şekilde Osmanlı Devleti ile diğer devletlerin tepkisi iki

¹¹⁷ Yılmazata, *a.g.e.*, s. 129. 12 Eylül 1908 tarihinde Dolmabahçe'de diplomatlar arasında verilen yemeğe Osmanlı Devleti'ne bağlı vasal bir devlet olarak görülmesi nedeniyle Bulgar temsilci davet edilmemiştir. Daha sonra büyük güçlerin tavsiyesi üzerine son dakikada davet edilmişse de Bulgar temsilci hükümeti tarafından Sofya'ya geri çağırılmıştır. 26 Eylül 1908 tarihli Neue Freie Presse gazetesinin bildirdiğine göre Londra'daki Bulgar temsilci 25 Eylül 1908 tarihinde Reutter'da verdiği bir demeçte artık bağımsızlık zamanının geldiğini açıklamış ve “*Bulgarlar epey zamandır kendilerini Osmanlı Devleti'nin vasalı olarak görmemektedirler. Biz adına kadar öteden beri bağımsızız*” ifadesini kullanmıştır, Möhring, 1978, s. 13-14. Öte yandan Avusturya hükümeti ile görüşmeler henüz nihai olarak sonuçlandırılmamışken Mebusan Meclisi'nin 13 Ocak 1909 tarihli birleşiminde söz alan Manastır Mebusu Osmanlı Bulgarı Paçedoref Efendi de Bulgarların istiklallerini ilan etmeleri ile Bosna ve Hersek'in Avusturya hükümeti tarafından hâkimiyet altına alınmasının meşrutiyete iki elim darbe teşkil ettiğini ve izzetinefislerine pek ağır geldiğini ifade ederek sözlerine başlamıştır. Konuşmasına “bu iki devlet” ifadesini kullanarak devam etmesi üzerine diğer mebuslardan “Bulgaristan devlet değil” sedaları yükselmesine rağmen Paçedoref Efendi, Bulgaristan için devlet ifadesini kullanmaya devam ederek, bu iki devlet lehinde, fakat hissiyattan ziyade akıl ve mantıkça düşünülmesini istemiş, izzetinefislerinin hassas olmasını gerektiren tarafın istibdat devrinin memleketlerinin ayıplarını örtme konusundaki mahareti olduğunu, 20-30 seneden beri mekteplerde okutulan kitaplarda bu iki kıtanın Osmanlı memleketleri arasında gösterildiğini belirtmiştir. Bu sözlerin üzerine mecliste gürültüler yükselmişse de meclis reisinin araya girmesiyle sözlerine devam etmiş ve gazetelerin de aynı çaresiz durumda bulduklarını, sansür usulünün bu iki vilayetin durumunu hakikatten çok aldatma olarak gösterdiklerini, kendilerini aldatmamaları gerektiğini, zira bu iki meselenin aldıkları hâllerin vücuda gelmeyeceğini ve aksini düşünmenin büyük “safderunluk” olduğunu söylemiştir. Meclisten yükselen tepkilerle birlikte sözlerine devam eden Paçedoref Efendi, düvel-i muazzama bu vilâyetlerin Avusturya'nın olmayacağına karar verse bile yine Osmanlılara verileceğini zannetmediğini, ya Sırbistan'a verileceğini ya da Karadağ ile Sırbistan arasında taksim edileceğini düşündüğünü ifade etmiş ve yine mecliste gürültülerle tepki görmüştür. Osmanlılara verilmesine karar verilse bile bu iki devletle muharebe etmeden meselenin sonuçlanmayacağını düşünen Paçedoref Efendi'nin bu sözlerine karşılık bir mebus kendisinin konferansta Avusturya azası sıfatıyla söz etmemesini söylemiştir. Paçedoref Efendi bu iki meseleden dolayı mücavir iki devletle uzun süre husumette kalmadan meselenin bir an evvel tesviye edilmesi gerektiğini belirtmiştir (*MMZC*, D. I, İS. I, C. I, s. 172).

¹¹⁸ Möhring, *a.g.e.*, s. 13.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

tarafa çevrilmiş ve Berlin Antlaşması'nı çiğneyen tek taraf Avusturya-Macaristan olmamıştır. Bulgaristan ise bağımsızlığını ilan ederken olası bir savaş ihtimaline karşı Avusturya'nın gerek diplomatik gerekse askerî desteğine güvenmiştir.¹¹⁹

Sonuç

“Bosna mâcerası muslihâne bir düzeltilme yoluna yaklaştırılıp bizim için büyük bir siyasî muvaffakiyet temin etmekle beraber yine öyle bir vaziyet ortaya çıkacaktı ki, istikbal için asla iyi şeylere mucib olamayacağından hiç şüphe edilemezdi.” Mahmud Muhtar¹²⁰

Bosna ve Hersek'in ilhakına yönelik söylentilerin işgalin ardından dillendirilmeye başladığı görülmektedir. Her ne kadar bu söylentiler o sıralar ne Berlin Antlaşması'na ne de Avusturya'nın cari olan politikasına uygun görülmüş olsa da gazetelerde bu haberlerin yer alması tecrübe makamında basın vasıtasıyla ilhak olayına ilişkin reaksiyonları belirli bir düzeyde ölçmeye katkı sağlamış olmalıdır. Aslında bu açıdan bakıldığında dahi ilhakın gerçekleşmesinden çok gerçekleşme tarihi bakımından sürpriz bir gelişme olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira müstakbel ilhakla ilgili olarak devletler arasında çeşitli pazarlıkların dahi yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Bosna ve Hersek ile ilgili gelişmeleri sefaretleri ve şebenderlikleri aracılığıyla takip etmesi ve bu hususa önem vermesi Bosna ve Hersek'i kati surette kaybetmiş olarak algılamadığına delalet etmektedir. Nitekim Bosna ve Hersek'in işgalinin geçici olduğu Berlin Antlaşması'nda (1878) ve İstanbul Sözleşmesi'nde de (1879) kesin olarak belirtilmişti.

Söz konusu anlaşmaların hilafında, Osmanlı Devleti'ne karşı “pek ziyade hürmetsizce” hareket edilerek gerçekleştirilen Bosna ve Hersek'in ilhakının, meşrutiyetin ikinci kez ilanından birkaç ay sonra vuku bulması ise meşruti hükûmetin hukukuna ve haysiyetine zarar vermiştir. Bosna ve Hersek halkı diğer memleketlerdeki Osmanlı halkı ile birlikte meşruti hükûmetin kazanımlarından yararlanabilecekken Avusturya-Macaristan İmparatorluğu geçici işgali altında bulunan bu vilayetleri Osmanlı Devleti'ne terk etmek yerine ilhak etmeyi tercih etmiştir. Bu durum ise bir bakıma Vilâyet-ı Selâse

¹¹⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 626.

¹²⁰ Mahmud Muhtar, *a.g.e.*, s. 106.

meselesi ile ilgili olarak Babiali'ye islahat konusunu öne süren Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nde gerçekleştirilen bir islahattan çekinmiş olması anlamına gelmiştir.

Osmanlı hükûmetinin ihlal edilen hukukunu ve haysiyetini koruyabilmek için yapabildiklerininse devletler arasındaki ilişkilerden istifade etmekle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durum Sadrazam Kâmil Paşa'nın da devrin Kanuni devri olmadığını belirttiği üzere devletin içinde bulunduğu aciziyeti de gözler önüne sermiştir. Öte yandan bu olaya Osmanlı halkının çeşitli şekillerde, hatta kimi zaman kendi menfaatlerinden fedakârlık etmek suretiyle gösterdikleri tepki ise takdire şayan bir dayanışma ruhuna örnek olmuştur. Ayrıca kamuoyunun tesiri ve Avusturya mallarına yapılan boykotun Babiali'nin Avusturya Devleti'nden talep ettiği tavizleri elde etmesinde oldukça önemli bir rol oynadığı da belirtilmelidir.

Öte yandan uluslararası antlaşmalara ve hukuka aykırı bir şekilde gerçekleştirilen ilhakın devletler arasındaki ilişkileri ve dengeleri de bozduğu görülmektedir. İlhak, Balkanlar'daki statükonun bozulmasının gelecekte kendi haklarını da tehlikeye düşüreceğini düşünen Sırbistan ve Karadağ hükûmetlerinin de heyecana kapılmalarına, savaş hazırlıklarına başlamalarına ve işi adeta Avusturya'ya harp ilan etmek derecesine kadar vardırımlarına neden olmuştur. Ancak devletler Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yaptığının Berlin Antlaşması'na aykırı olduğunu ortaya koymakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin ilhak edilen hukukuna karşı meselenin bir savaşa meydan vermeden, maddi bir tazminat ile halledilmesinden yana olmuşlardır. Keza Bosna krizinin müsebbibi Avusturya hükûmetinin de bu hamleyi yaparken pek de savaştan yana olmadığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Zira Sırp hükûmetine "akilane ve itidalkârane" hareket etmesi lüzumunu tavsiye etmiş olmalarından dolayı devletlere teşekkür etmesi buna delalet etmektedir. Nitekim o zaman için en büyük tehlikelerden biri bu hükûmetlerin karşı karşıya gelmesi olarak görülmekteydi. Halbuki mevcut durumda bizzat Avusturya hükûmetinin devletlerden böyle bir talepte bulunduğu anlaşılmaktadır. Mamafih Sırlar artık Avusturya saldırısının sadece ertelendiğinden emin olarak ciddi bir Avusturya karşıtı politikaya çoktan başlamışlardır. Öte yandan Sırp hükûmetlerinin askerî hazırlıklar yapmalarının ve kendilerine müttefikler aramalarının Avusturya Devleti'nin Babiali ile anlaşma yapmasında bir diğer önemli etken olduğu ifade edilmelidir. Ne var ki ilhak krizi, o an için bir savaşla sonuçlanmasa da gelecekte vuku bulacak savaşların ve Osmanlı Devleti'nin diğer toprak

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

kayıplarının doğrudan ya da dolaylı sebeplerinden birini teşkil ederek tarihteki yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Evrakı

A.MTZ.(04)

171/47.

BEO

3357/251772, 3412/255839, 3426/256940, 3427/257001, 3445/258352,
3500/262482, 3504/262763, 3504/262765, 3543/265704, 3547/266001,
3549/266164, 3566/267380.

DH.MKT

2629/86, 2635/57, 2637/18, 2653/69, 2662/8, 2662/97, 2681/22, 2683/81,
2687/1, 2693/6, 2897/99.

DH.ŞFR

405/89.

HR.HMŞ.İŞO

42/13.

HR.SYS

168/72, 178/15, 260/2, 263/1, 265/1.

Y.A.HUS

389/74, 513/99; 518/53, 518/63, 525/56, 525/66, 525/68, 525/70, 525/121.

Y.E.E

83/10.

Y.EE.KP

33/3258, 33/3273.

Y.PRK.DH

14/43.

Y.PRK.TKM

51/20.

Diğer Yayınlar

ANDRÁS, Joó, “Pallavicini, János Marquis de (1848-1941)”, *The Encyclopedia of World War I*, (ed.) Spencer C. Tuncker, Cilt I, Abc-Clio, California 2005, ss. 893.

“Another War Scare”, *South Wales Daily News*, 18 Şubat 1908.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

“Austro-Hungarian Policy in the Balkans”, *The Morning Post*, 28 Ocak 1908. *Avusturya Macaristan Hükümeti ve Ordusu*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1914.

AYDIN, Mithat, “İstanbul Konferansı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt EK-I, 2016, ss. 673-674.

AYDIN, Mustafa, “Karadeniz’in Tarafsızlığının Kaldırılmasına Dair Gelişmeler ve 13 Mart 1871 Londra Antlaşması”, *Yakın Dönem Türkiye Tarihi Araştırmaları*, Der Yayınları, İstanbul 2019, ss. 160-186.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt II [Kısım 1], Türk Tarih Kurumu, Ankara 1943.

BEYDİLLİ, Kemal, “Avusturya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, 1991, ss. 174-177.

Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919), T.C. Başbakanlık, Devlet Arşivleri GenelMüdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1992.

“Bosna-Hersek Protokolü”, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925, Sırâtümostakim Mecmuası*, (ed.) İskender Türe, Cilt V, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2015.

BRIDGE, F. R., *From Sadowa to Sarajevo: The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866-1914*, Routledge & Kegan Paul, London and Boston 1972.

_____, “Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu, 1900-1918”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Sonu ve Büyük Güçler*, (ed.) Marian Kent, (çev.) Ahmet Fethi, Alfa, İstanbul 2013, ss. 57-88.

BUÇUKÇU, Öner, *1908-1913 Osmanlı Dış Politikası: Buhran-ı Meşrutiyet*, Tezkire, İstanbul 2014.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

ÇELİKER, Fahri, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi. Askerî Tarih Bülteni Eki [İkinci Viyana Kuşatmasının 300. Yılı Dolayısıyla]*, Gnkur, Ankara 1983.

ÇETİNKAYA, Y. Doğan, *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*, İletişim, İstanbul 2004.

ELDEM, Edhem, “Birlikte Yükselen ve Çöken İmparatorluklar: Habsburglar ve Osmanlıların Ortak Kaderi”, *Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk*, (ed.) B. Öztuncay, Mas, İstanbul 2006, ss. 108-125.

ELMACI, Mehmet Emin, “1908 Avusturya Boykotunda Liman İşçileri”, *Kebikeç*, Sayı 5, 1997, ss. 155-162.

_____, “Karikatürlerle Avusturya Boykotajı”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 63, 1999, ss. 48-53.

ERİM, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1953.

GENCER, Ali İhsan, “Berlin Antlaşması”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt V, 1992, ss. 516-517.

GÖLEN, Zafer, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bosna Hersek'in İlhakına Tepkiler”, *Toplumsal Tarih*, Sayı 60, 1998, ss. 9-16.

“Konferans”, *Tanin*, 24 Eylül 1324.

Mahmud Muhtar, *Maziye Bir Nazar Berlin Andlaşmasından Harb-i Umûmîye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri*, (ed.) Erol Kılınc, Ötüken, İstanbul 1999.

MAY, J. Arthur, “The Novibazar Railway Project”, *The Journal of Modern History*, Cilt X, Sayı 4, 1938, ss. 496-527.

MMZC (D. I, İS. I), Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1982.

MMZC (D. I, İS. I), Cilt III, TBMM Basımevi, Ankara 1982.

MMZC (D. I, İS. I), Cilt IV, TBMM Basımevi, Ankara ty.

MMZC (D. I, İS. III), Cilt I, TBMM Basımevi, Ankara 1986.

MÖHRING, Rubina, *Die Beziehungen Zwischen Österreich-Ungarn und dem Osmanischen Reich 1908 - 1912*, Universität Wien Geisteswissenschaftliche Fakultät, PhD dissertation, Wien 1978.

POMIANKOWISKI, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü "1914-1918 I. Dünya Savaşı"*, (çev.) K. Turan, Kayıhan, İstanbul 1990.

PRIBRAM, Alfred Francis, *Austrian Foreign Policy, 1908-18*, Georg Allen & Unwin, London 1923.

"Proklamation", *Wiener Zeitung*, 7 Ekim 1908.

SARI, Mustafa, "Mitroviçe-Ovaç Demiryolu Projesi Örneğinde Avusturya'nın Balkanlara Yayılma Politikası (1908)", *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (ed.) Abidin Temizer ve Sevılay Özer, Gece Kitaplığı, Ankara 2017, ss. 643-673.

SCHREINER, George Abel, *Entente Diplomacy and the World*, The Knickerbocker, New York and London 1921.

STEED, H. W., PHILLIPS, W. A. ve HANNAY, D., *A Short History of Austria-Hungary and Poland*, The Encyclopaedia Britannica, London 1914.

TAYLOR, A. J. P., *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, Western Printing Services, London [1948].

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Der, İstanbul 2008.

WANK, Solomon, *In the Twilight of Empire: Count Alois Lexa von Aehrenthal (1854-1912)*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar 2009.

YILMAZATA, Mehmet, *Savaşa Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2013.

EKLER

EK-1: DEVLET-İ ÂLIYYE İLE AVUSTURYA VE MACARİSTAN DEVLETİ ARASINDA YENİPAZAR SANCAĞI HAKKINDA AKDEDİLEN 21 NİSAN 1879 TARİHLİ MUKÂVELENÂME

Devlet-i âliyye ile Avusturya ve Macaristan Devleti, Berlin Mu'âhedesi'nin yirmi beşinci bendinde meşrû olan ikâme-i asker mâddesinin teferru'âtını kendi beynlerinde kararlaştırmak hakkını muhâfaza eylemiş olduklarından Bosna ve Hersek'de asker ikâmesi keyfiyeti bu memleketler üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i pâdişâhiye aslâ hâlel getürmediğinden bu iş için taraf-ı Devlet-i âliyye'den Hâriciye Nâzırı devletlü Aleksandr Kara Teodori Paşa ve Ma'ârif-i Umûmiyye Nâzırı atûfetlü Münîf Efendi hazerâtı ve Avusturya Devleti cânibinden Der-sa'âdet sefiri Kont Fransuva[François] Ziçi hazretleri murahhas ta'yîn olunmuşdur. Müşârün-ileyhim yolunda ve muntazam görünen ruhsatnâmelerini ba'de't-te'âtî mevâdd-ı âtiyye bi'l-ittifak karâr vermişlerdir.

Birinci Madde

Bosna ve Hersek eyâletleri Berlin Mu'âhedesi'nin yirmi beşinci mâddesi mücebince Avusturya tarafından idâre olunacaktır. Ma'a-hâzâ Avusturya Devleti şimdiki me'mûrlardan hüsn-i îfâ-yı me'mûriyyetce lâzım olan ehliyet ve kabiliyetine mâlik zâtların ibkâ olunmasına i'tirâz etmez. Me'mûrların tebdîli hâlinde Avusturya Devleti haleflerini alâ-tarîki't-tercîh an-asl Bosna ve Hersekli olanlardan intihâb eyleyecektir.

İkinci Madde

El-yevm Bosna ve Hersek'de mevcûd olan bi'l-cümle dîn ü mezhebin hürriyeti ve icrâ-yı alenîsi bu eyâletlerde temekkün veyâ ikâmet eden bi'l-cümle eşhâs için te'mîn olunacak ve ale'l-husûs İslâmlar ulemâlarıyla olan münâsebetlerinde tamâmiyle serbest olacaklardır. Avusturya kumandanlarıyla me'mûrîn-i mülkiyyesi ırz ve nâmûs ve ahlâk ve âdâta ve serbestî-i âyîne ve İslâmların cânen ve mâlen emniyyetine bir gûne hâlel îrâs edilmemesine fevka'l-gâye dikkat ve i'tinâ edecekler ve İslâmların cân ü mâl ve dînine ta'arruz eden kimse şedîden te'dîb edilecektir. Nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhî kemâ-fi's-sâbık hutbelerde zikrolunacaktır ve sancak-ı Osmânînin minârelere çekilmesi âdet olduğu takdîrde bu âdete ri'âyet edilecektir.

Üçüncü Madde

Bosna ve Hersek'in vâridâtı münhasıran onların ihtiyâc ve idârelerine ve lüzûm görünen ıslâhâtlarına sarf olunacaktır.

Dördüncü Madde

Meskûkât-ı nakdiyye-i Osmâniyye Bosna ve Hersek'de kemâ-kân tedâvül edecektir.

Beşinci Madde

Bâb-ı Âlî devlete â'id olup istihkâmlarda ve kışlalarda kalan esliha ve mühimmât-ı harbiyye ve eşya-yı sâ'ireyi istediği gibi isti'mâl edecek ve bunların defteri devleteyn komiserleri ma'rifetiyle tanzîm olunacaktır.

Altıncı Madde

Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup bu eyâletler hâricinde ikâmet veya seyâhat edenler hakkında olunacak mu'âmele ilerüde bir mukâvele-i mahsûsa ile tanzîm edilecektir.

Yedinci Madde

Berlin Mu'âhedesi'nin Yeni Pazar Sancağı'na müte'allik yirmi beşinci mâddesinden cihet-i politika ve askeriyyece matlûb olan maksadı, menfa'at-ı müşterেকে mebnî istihsâl için ne yolda hareket olunacağını şimdiden ta'yîne karar verilmiş olmağla Avusturya Devleti sancak-ı mezkûre Avusturya askerinin ne vakitte duhûl edeceğini evvelce Bâb-ı Âlî'ye haber vermekliği ta'ahhüd eder. Devleteyn, beyhûde ızâ'a-ı vakitden ihtirâzen Avusturya askerinin levâzımâtına ve iskânlarına müte'allik mesâ'ili ve teferru'ât-ı sâ'ireyi beynlerinde doğrudan doğruya kararlaşdırmak üzere inde'l-icâb kendi kumandanlarına ve me'mûrlarına bilâte'hîr lâzım gelen me'zûniyeti i'tâ eylemekliğini şimdiden ta'ahhüd ederler. Bundan dolayı vuku' bulacak bi'l-cümle masârifin Avusturya Devleti tarafından tesviye edilmesi mukarrerdir.

Sekizinci Madde

Avusturya askerinin Yeni Pazar'da bulunması keyfiyeti her sınıf Osmanlı me'mûrîn-i mülkiyye ve adliyye ve mâlîyyesinin icrâ-yı me'mûriyetlerine aslâ ma'nî olmayup mûmâ-ileyhim yine evvelki gibi münhasıran ve bi'z-zât Bâb-ı Âlî'nin evâmiri tahtında işlerine devâm edeceklerdir.

Dokuzuncu Madde

Bâb-ı Âlî Yeni Pazar Sancağı'nda Avusturya askerinin ikâmet eylediği noktalarda kendi asâkir-i muntazamasını dahi ikâme etmek ister ise bu bâbda aslâ ikâ'-ı mevânî olunmayacak ve devleteyn askeri adedce müsâ'adât-ı askeriyyece ve serbestî-i harekâtca müsâvât-ı kâmile tahtında bulundurulacaktır. Bâbı Âlî Yeni Pazar Sancağı'nın hiçbir tarafında asâkir-i gayr-ı muntazama ikâme etmemekliği ta'ahhüd eder.

Onuncu Madde

Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti'nin yedinci mâdde mücebince Yeni Pazar Sancağı'nda icâb-ı ahvâle göre mikdâr-ı kâfi asker ikâme etmek hakkında olan salâhiyyeti işbu tedâbîr vâsıtasıyla kasr ve tahdîd

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

edilmemek lâzım gelecektir. Tasdîkan li'l-makâl murahhasân-ı muşârünileyhim işbu mukâvelenâmeyi imzâ ve temhîr etmişlerdir. Bin sekiz yüz yetmiş dokuz senesi Nisân'ının yirmi birinde Der-sa'âdet'de tanzîm olunmuştur.

Zeyl

Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti ahvâl-i hâzırada Berlin Mu'âhedesi'nin yirmi beşinci bendinden münba'îs bi'l-cümle hukûkunu muhâfaza ile berâber yalnız "Lim" nehri üzerinde ve Sırbistan ve Karadağ hudûdu arasında vâki' üç noktada, yani "Piriboy", "Piripe-Pulya" ve "Biyelo-Polye" nâm mahâllerde asker ikâme etmek niyetindedir. Bu iş için el-yevm tertîb ve tahsîs edilen askerın mikdârı dört-beş bin kişiyi tecâvüz etmeyecektir. Eğer hasbe'l-vukû'ât diğer mahallerde dahi asker ikâmesine lüzûm görünür ise her iki taraf dahi yedinci mâddenin ahkâmına tevfiikan hareket eyleyecektir. Fakat Avusturya Devleti "Raguzna" balkanının her kangı noktasında olur ise olsun ba'zı asker ikâme etmek niyetinde bulunur ise ol bâbda Bâbı Âlî ile doğrudan doğruya uyuşacaktır. Fî 9/21 Nisan sene [12]79.¹²¹

---

¹²¹ *Bosna-Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516-1919)*, s. 104-106.

**EK-2: HÜKÛMET-İ SENİYYE İLE AVUSTURYA-MACARİSTAN
HÜKÛMETİ BEYNİNDE TANZİM VE İMZA OLUNAN
PROTOKOLÜN TERCÜMESİ SURETİDİR**

Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi beynlerinde muallakta bulunan bazı mesâili bil-ittifâk fasl u tesviye etmek arzusunda buldukları cihetle muharrirîn-i imzâ Sadrazam fehâmetlü devletlü Hüseyin Hilmî Paşa hazretleriyle Hâriciye Nezâreti Vekili atûfetlü Gabriel Noradunkyan Efendi hazretleri ve Avusturya ve Macaristan fevkalâde ve murahhas Büyükelçisi asâletlü Johann Marquis Pallavicini hükûmet-i metbû'aları tarafından usûl ve nizâmı vechile me'zûniyet-i lâzimeyi hâiz oldukları halde mevâdd-ı âtiyyeyi kararlaştırmışlardır.

Birinci Madde

Avusturya ve Macaristan hükûmeti kadîm Yeni Pazar Sancağı hakkında Berlin Muâhedenâmesi ve Dersâadet'te mün'akid 21 Nisan sene 1879 tarihli mukavelenâme ile kendisine tevdi' olunan bi'l-cümle hukuktan sûret-i sarîhada ferâgat ettiğini beyân eder.

İkinci Madde

21 Nisan sene 1879 tarihli muâhede ile Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesinin Bosna ve Hersek hakkındaki kararı aleyhine cânib-i Bâbîâlî'den icrâ olunan protesto ve işbu karara mugayir olarak hükûmât-ı müte'âkıde beyninde mevcûd sâir bi'l-cümle ahkâm veya mukarrerât fesh ve ilga edilerek yerlerine eyâleteyn-i mezkûreteyn hakkında mevcûd her gûne ihtilâfin beynlerinde faysalpezîr olduğunu ve karâr-ı mezkûrla Bosna ve Hersek'te tahaddüs eden hâl-i cedîdin hükûmet-i seniyyece sûret-i kat'iyede tanınmış bulunduğunu mübeyyin ve müeyyid bulunan işbu protokol kaim edilmiştir.

Üçüncü Madde

An-asl Bosna ve Hersek ahâlisinden olup elyevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunan işbu protokolün hîn-i tasdîkinde tarafeyn-i âkıdeyn beyninde teâtî olunacak notalarda zikrolunan eşhâs müstesnâdır ve bir de an-asl memâlik-i Osmâniyye'nin aksâm-ı muhtelifesi ahâlisinden olup Bosna ve Hersek'te seyâhat tarîkiyle veya muayyen sûrette ikamet eden tebaa-ı Osmâniyye kemâkân tâbi'iyet-i Osmâniyyelerini muhâfazaya devam eyleyeceklerdir.

Bosna ve Hersek ahâlisinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan sükkân kemâfi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfiik hareket ederek memâlik-i Osmâniyye'ye hicrette serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyye'ye geldiklerinde tebaa-ı Osmâniyye sıfatıyla kabul edileceklerdir.

AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN BOSNA VE HERSEK'İ İLHAKI
(5 EKİM 1908) VE MÜTEAKİP GELİŞMELER

Gerek bunlar ve gerek Bosna ve Hersek ahâlisinden olup elyevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunanlar Bosna ve Hersek'te kâin emlâklarını keyfe mâ yeşâ tasarruf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veya doğrudan doğruya bizzat veya şahs-i sâlisler ma'rifetiyle idare eylemek hakkını hâiz olacaklardır. Şurası mukarrerdir ki an-asıl Bosna ve Hersek ahâlisinden olup hicret etmemek fikriyle bademâ memâlik-i Osmâniyye'ye azîmet edecek olan kesân hakkında memâlik-i Osmâniyye'de Avusturya veya Macaristan tebaası misillü muamele olunacaktır.

Dördüncü Madde

Bosna ve Hersek'te sâkin olan veya muvakkaten ikamet eden ahâlî-i İslâmiyye'ye kemâkân serbestî-i mezheb ve serbestî-i âyîn-i ibâdet te'mîn edilecektir. Bi'l-cümle nüfûs-ı İslâmiyye mezâhib-i sâireye mensûb bi'l-cümle Bosna ve Hersek ahâlisinin hâiz oldukları aynı hukuk-ı mülkiyye ve siyâsiyyeden istifadede devam edeceklerdir. Cevâmî'-i şerîfede halife-i Müslimîn sıfatıyla nâm-ı nâmî-i hazret-i Pâdişâhiye hutbe kırâatine devam edilecektir. Hukuk-ı evkafa kemâkân riâyet olunacak ve ahâlî-i İslâmiyye'nin rüesâ-yı dîniyyeleriyle olan münâsebâtına asla îka'-ı mevânî' edilmeyecektir. Rü'esâ-yı mûmâileyhim kemâfissâbık makam-ı meşîhat-ı İslâmiyye'ye tâbi olacaklar. Reîs-i ulemânın menşûru cânib-i meşîhatten itâ kılınacaktır.

Beşinci Madde

Devlet-i âliyye Arâzî Kanûnnâmesi ahkâmı mücebince hükûmet-i seniyyenin Bosna ve Hersek'te emlâk-ı muhtelifeye mutasarrıf bulunduğu bir hükûm-i karâr ile dahi mertebe-i sübûta vâsıl olmuş olmağla Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi işbu protokolün tasdîki tarihinden itibaren 15 gün zarfında emlâk-ı mezkûrenin bedeli olmak üzere Dersaâdet'te hükûmet-i seniyyeye altın olarak 2.5 milyon lirayı Osmânî tediye etmeyi taahhüd eyler.

Altıncı Madde

Avusturya ve Macaristan hükûmeti işbu protokolün tasdîki tarihinden itibaren iki sene zarfında Devlet-i âliyye ile Avrupa hukuk-ı düvelî esası üzerine bir ticâret muâhedenâmesi akdetmeyi taahhüd eyler. İşbu muâhedenâme Bâbîâlî'nin sâir ticâret muâhedâtı aynı esas üzerine akd ve mevki'-i tatbîkine vaz' olundukta meriyyü'l-icrâ olacaktır. Buna intizâren Avusturya ve Macaristan hükûmeti işbu protokolün tasdîkinden itibaren 15 gün zarfında memâlik-i şâhânedede râyic üzere alınan resm-i gümrüğün yüzde 11'den 15'e iblâğına ve âtiyyü'z-zikr beş maddeye yeniden inhisârlar vazına (petrol, sigara kâğıdı, kibrit, küül ve oyun kâğıdı) veyahut bunlardan istihlâk rûsûm-ı munzaması istifâsına muvâfakat eder. Şu kadar ki aynı muâmelenin aynı zamanda ve bilâfark ve istisnâ memâlik-i sâire idhâlâtı hakkında tatbîk olunması meşrûttur. İnhisâra tâbi mevâdın idhâli husûsunda işbu inhisârlar

SENEM GÖNENÇ

idaresi aynı mevâdın idhâlât-ı seneviyesi esası üzerine müesses yüzdesi nisbetinde Avusturya veya Macaristan mevâridâtından olan eşya tedârikine mecbûrdur. Şu kadar ki inhisâra tâbi mevâdın teslîmi için teklîf olunacak fiyatların hîn-i iştirâda piyasanın hâl ve mevki'ine tevâfuk etmesi ve itâ olunacak eşyanın cins ve nevlere ve işbu cins ve nevlere eşya için son üç sene zarfında kayd ve işâret edilmiş olan fiyatların hadd-i vasatîsi dahi nazâr-ı itibâra alınmak lazım gelir. Şurası mukarrerdir ki şâyet Devlet-i âliyye sâlifü'z-zikr beş madde üzerine yeni inhisârlar vaz edecek yerde bunlara istihlâk rûsûm-ı munzaması tarhına karar verecek olur ise işbu rûsûm-ı munzama memâlik-i Osmâniyye ile diğeri bi'l-cümle memâlikin mahsûlât-ı mûmâsilesine dahi aynı derecede tarh kılınacaktır.

Yedinci Madde

Devlet-i âliyye'nin posta hizmetinde hâiz olduğu hakk-ı hükûmânîyi tasdîken Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi elyevm ecnebî postahâneleri mevcûd olmayan mahallerdeki Avusturya ve Macaristan postahânelerini işbu protokolün tasdîkini müteâkib lağvetmeyi taahhüd ettiği gibi memâlik-i şâhânede postahâneleri mevcûd olan düvel-i sâire bunları lağvettikçe kendisi dahi memâlik-i Osmâniyye'deki sâir postahânelerini lağvetmeyi taahhüd eyler.

Sekizinci Madde

Bâbiâlî memâlik-i Osmâniyye'de uhûd-ı atîka usûlüne hitâm vermek ve yerine hukuk-ı düvel usûlünü vaz eylemek maksadıyla alakadar olan düvel-i muazzama ile bir Avrupa konferansında veya sûret-i âharla müzakereler icrâsı fikr ve niyetinde bulunduğu cihetle Avusturya ve Macaristan hükûmeti Bâbiâlî'nin işbu niyâtının hak ve savâba mukaretini bi't-tasdîk bu husûsta kendisine muâvenet-i kâmile ve samîmiyyede bulunacağını şimdiden beyân eyler.

Dokuzuncu Madde

İşbu protokol tasdîk olunacak ve tasdîknâmelerin teâtîsini müteâkib meriyyü'l-icrâ olacaktır. Tasdîknâmeler sûrat-i mümkün ile nihâyet işbu protokolün tarihinden itibâren iki ay zarfında Dersââdet'te teâtî olunacaktır.¹²²

---

¹²² HR.SYS, 265/1; "Bosna-Hersek Protokolü", *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Yakın Tarihimizin Belgesi 1908-1925, Sıratümüstakim Mecmuası*, (ed.) İskender Türe, Cilt V, Bağcılar Belediyesi, İstanbul 2015, s. 354-355.